СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

ПОСЕБНА ИЗДАЊА

КЊИГА LXXXVI

ДРУШТВЕНИ И ИСТОРИСКИ СПИСИ

КЊИГА 37

скенирао
Теодор Анагност

БЕОГРАД
Народна Штампарија, Поенкареова ул. бр. 24. — Телефон 24334.
1931

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

О ТРОНОШКОМ РОДОСЛОВУ

НАПИСАО
Д-р НИКОЛА РАДОЈЧИЋ

2 Издање Задужбине архимандрита Нићифора Дучића 2

БЕОГРАД
Народна Штампарија, Поенкареова ул. бр. 24. — Телефон 24334.
1931

Још није време за једну опширнију, свестрану студију о Троношком Родослову. Требало би, пре свега, причекати на критично издање Родослова, јер су обадве његове редакције, и Троношки Родослов и Општи Лист, издане толико рђаво да су сасвим незгодна основа за научна истраживања о овом занимљивом делу. Али и много важнији српски историски извори још чекају на критично издање, па је сва прилика да овај Родослов скоро неће бити ваљано издан, особито ако се издавање наших историских извора настави с досадашњим маром. Зато ћемо се морати и даље испомагати с досадашњим издањима, и то једним поред другога, пошто се тако могу исправити понеке погрешке у њима и извор боље разумети. Требало би, даље, причекати и на специјалне студије о овом замршеном и чудном Родослову, у којима би се проучила његова многобројна нерасветљена места и тако изградила чврста основа за једну свестрану студију о Троношком Родослову као целини и као веома важној карици у ланцу развоја српске историографије. Но слаб је изглед да ће скоро учестати специјалне студије о појединим деловима Троношког Родослова, кад је он и досад, поред јачег интереса за те врсте послове него што је садашњи, мало проучаван. Томе је, нема сумње, највише крива научна неприступачност Троношког Родослова. Множина питања, која он изазива, чим се почне проучавати, збуњивала је и обесхрабривала већину оних који су му приступали са жељом да га разјасне и схвате. На првом кораку су наилазили на неуспех, а он је најгори пратилац свих научних радова, јер поред тешког неуспеха и најиздржљивији обично напусте посао.

Дојакошњи неуспех у проучавању Троношког Родослова долазио је и од нејасности самога извора, и од недо-

вољних научних сретстава с којима се проучавању приступало. Онда, Родослов је најчешће једнострано посматран — или као историски извор, наравно друге руке, или као књижевно дело. Тако се догодило, што у таквим случајевима редовно бива, да је или преко мере прецењен или потцењен. Ти су екстремни судови скроз нетачни а такве оцене неправичне, да оставим на страну што су и потпуно неумесне. Јер не ради се о томе да се Троношки Родослов похвали или покуди, него да се разуме и као историски извор, и као засебно дело, које је важан члан у развитку српске историографије. Ово последње је нарочито важно, а у проучавању Троношког Родослова се на то питање најмање пазило. Истраживачи извора питали су једнострано: Шта има у Троношком Родослову тачно, а да то није и у осталим изворима? Одговор је испадао неповољан. Литерарни историци, и још више писци осетљиви за лепоту књижевних дела, посматрали су опет Троношки Родослов само као леп књижевни састав. Нису се освртали на његове претходнике и последнике, па су долазили, редовно, до одвише ласкавих мишљења о њему. Троношки Родослов мора се, међутим, проучавати и као историски извор, друге руке, и као занимљив члан у развоју српске историографије.

Ја сам се доста бавио делима која су изазвала Троношки Родослов и на основу којих је он, делом, и састављен. Трудио сам се и око њега, и око радова који су настали у исто време с њим. Проучио сам и оне саставе на које је он утицао. Зато сам се, поред свих споменутих тешкоћа, ипак одлучио на овај посао, који већ годинама држим на уму. Можда ће он дати потицаја за нове студије о Троношком Родослову и помоћи да се ово занимљиво дело још боље расветли. Томе бих се ја највише обрадовао.

I

РУКОПИСИ И ИЗДАЊА ТРОНОШКОГ РОДОСЛОВА

Број рукописа Троношког Родослова није тачно познат. Стари српски рукописи су уопште, а у нашој земљи нарочито, слабо и непотпуно описани, па је врло тешко утврдити, колико има и ових рукописâ исте садржине. Српска Краљевска Академија у Београду има два рукописа овога Родослова. По једном од њих је издање Јанка Шафарика од 1852 год. у Гласнику (V) Друштва Српске Словесности.[1] И Гиљфердинг је знао за два примерка истог овога Родослова, један, начињен по старијем рукопису, из Дечана, и други, начињен по млађем рукопису, из Пећи.[2] По једном

[1] »128. (34). Родословїе сербское или илирическое, на хартији, 4°, 78 листа, руско-словенске рецензије, писао 1791. године јеромонах Јосиф Троношац у ман. Троноши.

Издао у целини Ј. Шафарик у Гласнику V, 20. У издању је изостављено или илирическое, и у 2. врсти иза сербскыхъ стоји још: илити илирическыхъ. Рукопис није раздељен ни на главе ни на §§. У рукопису имају још са стране као натписи главама, што такође није ушло у издање.

129. (299). Повѣсть родословїе сербское или їлирическое, руско-словенске рецензије, 4°, 77 листа, писано 1800 године.

Почетак: Понеже мнозы изволиша ѡписовати родословїе и житїѧ светыхъ отцъ к' честь и воспоминанїе на ползꙋ чатꙋщимъ.

Исто што и Троношац.

На крају запис: »(Записи и натписи, 3764, II, 316—7)« *Стојановић Љ.*, Каталог рукописа и старих штампаних књига. Збирка Српске Краљевске Академије, 1901, 206—7.

[2] Тако вели *Гиљфердинг* у своме знаменитом делу »Поѣздка по Герцеговинѣ, Босніи и Старой Сербіи« (Записки Имп. Русск. Географическаго Общества, XIII (1859), 264), где тврди за овај Родослов да је састављен »въ концѣ XVIII вѣкѣ«. У својим Писмима о историји Срба и Бугара, која у другом издању имају натпис »Исторія Сербовъ и Болгаръ«, Гиљфердинг је опширнији о овом Родослову. Зато ћу ја то место исписати: »Подъ заглавіемъ »Родословіе Сербское«. Лѣ-

другом пећком примерку овога Родослова издао га је 1872 год. Милош Милојевић у Гласнику (XXXV) Српског Ученог Друштва.[1] Ја не знам где су сада ови рукописи. Румунска Академија Наука у Букурешту има један рукопис овога Родослова, који је 1882 год. поклонио П. Балшу Чеда Мијатовић.[2] Још се спомиње исти родослов 1856 год. као вла-

топись оканчивается 1521 годомъ; но основной текстъ ея, составленный, очевидно, въ XVI вѣкѣ, дошелъ до насъ въ редакціи XVIII-го, съ разными дополненіями... человѣка, занявшагося тогда его перепискою (какъ кажется, инока Печской Патріаршіи, довольно начитаннаго). При всѣхъ своихъ невѣрностяхъ и позднѣйшихъ вставкахъ, лѣтопись эта заключаетъ въ себѣ много важныхъ извѣстій несомнѣнной достовѣрности, которыхъ нѣтъ въ другихъ, дошедшихъ до насъ, историческихъ памятникахъ Сербскихъ. Она мнѣ извѣстна по тремъ спискамъ, почти сходнымъ между собою: 1) копія, сдѣланная въ Дечанскомъ мон. съ старой, можетъ быть подлинной рукописи переработавшаго лѣтопись редактора, подъ заглавіемъ: »Родословіе Сербское или Ирическое, (читай Илирическое)« и съ припискою... (Запис је готово једнак с оним из Београдског рукописа у Академији, бр. 129; потпис је друкчији: »Смирени Серафимъ іеромонахъ дечанскои ѡбители пострижникъ«). 2) копія, внесенная, въ концѣ прошедшаго или началѣ нынѣшнаго столѣтія, въ рукопись разнихъ житій, хранящуюся въ Печской патріаршіи, подъ заглавіемъ: »Исторія ѡ родословии Словено Сербскаго народа«. Подлинникъ, вѣроятно, былъ тотъ самый, съ котораго снятъ Дечанскій списокъ«. (Трећи примерак је Шафариково издање. Гиљфердингови су цитати из првог рукописа.) *Гильфердингъ А.,* Собраніе сочиненій, I (1868), 216.

[1] *Милојевић М. С.,* Общи листъ. Гласник, XXXV (1872), 1—103. Опис рукописа: 1—9.

[2] »78. Сербскій Родословецъ (»Троношская« Лѣтопись) 1796 года, въ четвертку... на 74 листахъ.

Полууставъ подражательный печатному церковному, по 18 строкъ на страницѣ.

Заглавіе: **Родослов(ї)е сербское или иліряческое.**

Начало: **Понеже мнози изволиша ѡписывати родословіе иже во стыхъ црей сербскихъ илити иліряческихъ. въ началѣ да рекꙋ неема первагѡ цря сербскаго которы ведетъ племя свое ѿ кровый Ликиніа мꙋчителя...**

Запись писца полууставомъ — въ концѣ рукописи: »(Записи и натписи, 5901, III, 217).«

сништво Љуб. Ненадовића, но не зна се шта је с тим примерком.[1] Било би погрешно, ако би се по овом мислило да има седам, бар донекле познатих, рукописа Троношког Родослова — два београдска, два пећка, један дечански, један букурешки и један Ненадовићев. Нема сумње да су понеки од њих овде двапут рачунати. Сигурно постоје два београдска и један букурешки, један пећки замењује Милојевићево издање, а из другог пећког је Гиљфердинг понешто наводио у својој Историји Срба и Бугара и штампао велики фрагменат, о Косовској бици, у своме Путовању по Херцеговини, Босни и Старој Србији.[2]

Није, уосталом, никаква ненакнадива штета што смо слабо обавештени о свима рукописима Троношког Родослова. По добро познатима сме се очевидно рећи да су сви сасвим слични у својим главним деловима, а глосе су најважније у оном рукопису где их је додавао Јосиф Троношац; тај је издао Ј. Шафарик. Ово издање није упоређивано с рукописом, али је несумњиво рђаво. Пуно је штампарских погрешака, а има и пропуста и додатака. Шафарик је одмах у натпису и почетку Родослова изоставио илирско име, које тамо стоји уз српско, разделио је Родослов на главе и параграфе, а изоставио је натписе уз поједине одељ-

Запись сербскаго историка Чедомила Міятовича — въ началѣ рукописи:

Letopis de Tronoscha (Tronoschki Letopis) à Monsieur P. de Balscha descendant d'une famille glorieuse avec les amitiés les plus sincères Ch. Mijatovich. Belgrade 7 mars 1882.« *Яцимирскій А. И.*, Славяскія и русскія рукописи румынскихъ библіотекъ. Сборникъ Отдѣленія русскаго языка и словесности Имп. Акад. Наукъ, 79 (1905), 211—2.

[1] *Ј. Шафарик* је у Гласнику (VIII (1856), 277-8) написао ову примедбу: »Кодъ госп. Любомира Ненадовића налази се єданъ преписъ истогъ овогъ лѣтописца (sc. Троношког), донешенъ ове године изъ монастира великы' Дечана Пречестнимъ Господиномъ Архимандритомъ исте свете обители Серафимомъ, у коемъ на овом месту стоій „кнѧженіе албасанское“ Знаменито є то да на концу овогъ Дечанскогъ рукописа стоій додатак посведочавајући, да є преписанъ изъ старогъ оригинала налазећегъ се у патріаршіи Пећской.« Ово би могао бити врло лако исти рукопис који Гиљфердинг спомиње на првом месту.

[2] *Гильфердингъ А.*, Поѣздка, 265—70.

ке, какви су у рукопису, и још је уметао поред појединих догађаја своје године. Због тога је отворено питање, да ли је Шафарик крив што су нека места у Родослову лоша и чак неразумљива, или су криви преписивачи? Без кривице није ни издавач. То је сигурно. Он није опходио с рукописом онако како захтева модерна техника издавања. Мењао га је, ма и мало и добронамерно, али га је ипак мењао. Те измене и допуне годинâ збуњивале су многе читаоце.

Састав се зове, наравно, »Родословіе«, јер је прави родослов, а он га је назвао Летописцем, и по њему многи други, иако није ни налик на летопис. Стојан Новаковић га није хтео звати ни Родословом, јер није као остали родослови.[1] Истина је да се Троношки Родослов по много чему разликује од осталих родослова, али и у њему је српска историја написана у облику низа српских владара као и у свима родословима. А то је главно. В. Јагић (да остале изоставим) делио је српске историске саставе на свој начин, па је Троношком Родослову одредио особито место, заједно с Константиновим изводом из Бранковићевих Хроника. То је сасвим без разлога учињено.[2] Ил. Руварац, који је имао здраво осећање и најтачније схватање за ову врсту списа, гледао је, наравно, у овом саставу родослов: »...рукописе

[1] Новаковић мисли (тешко је рећи зашто) да се пространи летописац сме назвати родословијем, »и сасвим је на погрешном, сувише раширеном разумевању основано, што се троношки летописац и Данилово дело назиљу именом родословија или родослова«. *Новаковић С.*, Хронограф, царостватник, тројадик, родослов, Гласник, XLV (1877), 343.

[2] »Einen Uebergang von Annalen und Chronographen zum Versuch abgerundeter geschichtlicher Erzählung bilden die Texte »Родословіе сербское« (Serbische Genealogie) im V. Bande des Glasnik, und »Родословіе сербскіихъ цареи« (Genealogie serbischer Fürsten) im XXI. B. des Glasnik. Derselben Kategorie gehört auch jenes Werk »Родословіе цареи сербскихъ илити ілирическихъ« an, welches im B. XXXV des Glasnik unter dem sonderbaren Titel »Обшти лист« herausgegeben worden ist. Schon der verstorbene Hilferding (vergl. Gesam. W. I. 216) hatte diesen Text in Ipek gesehen. Nach seinen Angaben soll aber der beste Text dieses Werkes, also besser als das im Glasnik V. oder XXXV herausgegebene, im Kloster Dečani vorhanden sein...« *Jagić V.*, Ein Beitrag zur serbischen Annalistik mit literaturgeschichtlicher Einleitung, Archiv für slav. Phil., II (1877), 75.

летописа илити управо родослова српског, о којем је реч (sc. Троношког).«[1] Љ. Стојановић не гледа у Троношком Родослову уопште једно дело старе српске књижевности, него нове, па га зато није ни распоредио у свом издању родослова и летописа, где је он, иначе, сасвим изразите родослове прозвао старијим летописима.[2] Најразборитије је и најједноставније родословима звати оне историске саставе где су историске вести окупљене око лица владара, а летописима где су оне додане појединим годинама.[3]

Из Шафарикова натписа Троношком Родослову »Србскій лѣтописацъ изъ почетка XVI-гъ столѣтія« види се да је он сматрао овај родослов летописом, и то старим, насталим почетком XVI века. Тако је саставио и свој увод издању, који је био фаталан, јер су се многи за њим поводили и понављали његове немогуће тврдње. Најгора је од њих, да је Троношки Родослов састав из XVI века, који је касније допуњаван и глосиран, све до XVIII века. Шафарик је и покупио нека места која су несумњиво из XVIII века. Међу њима је особито подвукао она која је могао унети преписивач примерка који је стојао пред њим, Јосиф Троношац, по ком је састав, наравно погрешно, назван Троношац, мада је у Троноши само преписан.[4] Шафарик је осим споменутих места навео из овог Родослова и оне вести које су с других страна, особито из Карловачког Родослова, прешле у ово дело. У озбиљније проучавање целога Троношког Родослова уопште није се упуштао. Завршио је свој увод сасвим скромно: »Само критичко оценьиванѣ овогъ дѣла и сравньиванѣ у нѣму наодећи се потврђиваня, са одступаюћимъ одъ нѣга

[1] *Руварац И.,* О Кнезу Лазару, 1887, 231—2.

[2] Троношки летопис »је рађен и по родословима и по летописима, и по народној традицији и по руском преводу Орбинија тако да управо и не долази у овај ред старе књижевности већ готово у нову.« *Стојановић Љ.,* Стари српски родослови и летописи, 1927, VII—VIII.

[3] У Руварчеву Родослову стоји сасвим јасно: „**И сїє написахь родословиє такмо сина по оцоу, сїиречь господара по господара.**“ *Стојановић Љ.,* е. с. 99, стр. 56.

[4] О времену и расположењу из којих је поникао препис Троношког Родослова са занимљивим глосама Јосифа Троношца: *Новаковић С.,* Прилог српској историји око 1790 (нарочито шести одељак), Гласник, XX (1866), 22—102.

мнѣніяма други' лѣтописаца и историописаца Србски', морамо оставити за доцніє време, кадъ извори србске повѣстнице, сви, колико є могуће подпуніє, скуплѣни и приступни учинѣни буду, а засадъ предаемо га онако свету, а нарочито любећимъ историю свога рода Србима, као што смо га приймили.«[1]

Друкчији је увод другом издању овог Родослова, које је својим несрећним начином спремио М. С. Милојевић. Он је нашао препис истог овог Родослова у једној књизи Пећке патријаршије, коју је поклонио 1727 год. познати карловачки прота Живан Црногорац за Општи лист.[2] Отуда немогући натпис овога Родослова у Милојевићеву издању.[3] На књизи стоји сасвим јасно чему је била намењена. Па ипак је Милојевић пронашао, да ју је започео писати још српски патријарх Максим (1655—1674, † 1681), а за њим да су је писали остали српски патријарси. Измислио је чак да је у »Именима« неки извод из српских званичних стародревних историја, а оно је у књизи један обичан преглед српских митрополита и патријараха, онда овај Родослов и »Имена«; ово је мало чудан натпис за један врло пажљив извод из Бранковићевих Хроника, с особито брижљиво исписаним именима цитираних писаца (отуда натпис) и бројевима страна Хроника; њихов велики број распалио је Милојевићеву машту па је којешта писао о »Именима«, као неком изводу из српских званичних историја, које је »написао... сопственом руком патријарх Арсеније III Црнојевић.«![4] Милојевић тврди да је рукопис тачно преписао, »не само у појединим и засебним речима него шта више и у самим писменима.«[5] А то није истина. Препис није тачан. Чак је на једном месту и фалзификован: У Шафарикову издању Троношког Родослова стоји, како је Душан, победивши бугарскога краља Михаила, „**потомъ главꙋ егѡ ѿсѣченꙋ сварикъ и ꙋ злато ѡкова**

[1] Гласник, V (1853), 19.

[2] »Сію книгу зовомую общи листъ, сіи єсть синодикъ... *Записи и натписи,* 2497, II, 74.

[3] *Милојевић М.,* Обшти лист патријаршије Пећске, Гласник, XXXV (1872), 1—103.

[4] *Гласник,* XXXV (1872), 7.

[5] *Ibidem,* 7.

и изъ неѧ многи кратъ пиѧше"[1]. Тако је несумњиво стојало и у пећком рукопису, али Милојевић то није хтео штампати, него је нешто изоставио, но врло неспретно: „Дꙋшан же со воинством своим силно біѧшесе с Болгари и полки их разгна и Михаила краля болгарскагѡ тамѡ ꙋбиша на полѧх велбꙋждских; главꙋ же егѡ ѿсѣченꙋ"[2]. Ту је пресекао реченицу. Јасно је с којом намером.

Због овога места, међутим, највише се држало да су Пећки и Троношки рукопис овога Родослова преписи с различитих редакција истога оригинала.[3] Замишљана је оваква филиација рукописâ:

Непознати Родослов у оригиналу

x — x_1

| |

Пећки препис (Општи лист) — Тронoшки Родослов

Аљкава издања, као обадва ова, уопште нису подесна за критику текста и поуздану израду филијације рукописа. А ова заиста није ни потребна, јер су текстови Тронoшког Родослова и Општег Листа (осим глоса) сасвим једнаки. Језик, додуше, није потпуно исти. У Тронoшком Родослову језик је више србизиран, али то је, свакојако, посао његова преписивача Јосифа, јер се осим србизама у рускословенској редакцији, којом је састав написан, осећа још и јужни дијалекат његова краја у србизмима. Иначе су обадва текста једнака и Владимир Качановски се узалуд мучио, када је тражио разлике, па да место њих улови штампарске или преписивачке погрешке и ситна размимоилажења.[4] Ја сам пажљиво упоређивао текстове Тронoшког Родослова и Општег Листа и одбијам досадашње веровање, да су то две различите редакције истог родослова. Најјачи су докази за моје схватање — незнатност досад истицаних разлика и, поред других, нарочито ово место. У најдраматичнијем делу описа борбе Кнеза Лазара с Турцима стоји:

---

[1] *Гласник,* V (1853), 64.

[2] *Гласник,* XXXV (1872), 38.

[3] *Качановскій В. В.,* Исторія Сербіи съ половины XIV до конца XV в. Томъ I. Критическое изслѣдованіе источниковъ. Пространная сербская лѣтопись »Общій листъ и Тронoшская лѣтопись, 168—186. О односима рукописа: 173 и 178.

[4] *Качановскій В. В.,* о. с., 173—8.

У Општем Листу:	У Троношком Родослову:
„Тѣмь Лазарь всѣдь на коня, видѧ себѧ ѿ всѣхь ѡставлена низнемωгша, дадесѧ бѣгꙋ все к крови своеи и чꙋжеи ѡбагрен шестнадесѧть рань имѣѧше на себѣ ѿ меча и копія и бисть ѡслаблень ꙗкоже и нинѣ зриме сꙋть.“ 57.	„Лазаръ же в'сѣде на конѧ, виѣе себе ѿ всѣхъ ѡставлена и изнемогша, даде сѧ бѣгꙋ, весъ ꙋ крови своей и чꙋждей ѡбагренъ, шестнадесѧтъ ранъ имѣѧше на себи ѿ меча и копіа и бѣ ѡслабленъ, ꙗкоже и нинѣ зриме сȣтъ.“ 90.

То несумњиво упућује на исту редакцију с истом збуњеном и не сасвим јасном реченичном конструкцијом;[1] има још оваквих заједничких нејасности и погрешака, које се могу разјаснити само као последица исте редакције.[2] Обадва рукописа су преписана или с оригинала, или с преписа чији преписивач није свесно и намерно мењао текст који је преписивао, није стварао нову редакцију. То се може утврдити сасвим сигурно и на основу лоших издања, с којима располажемо. Она се зато морају упоредо читати, да би се могао текст боље разумети, како се види из ових пробраних примера само из једнога малог дела текста, који се најчешће наводи:

Општи Лист:	Троношки Родослов:
„....развѣ дворок неманинскихъ во селихь на рецѣ Породимлѣ...“ 53.	„...развѣ дворовъ неманскихъ веселихъ на рецѣ Породимлы,..“ 81.
„Кнѧзь Вꙋк же Бранковић также лꙋкавстковаше Лазарꙋ...“ 53.	„Кнѧзъ же Вȣкъ Бранковићъ такωжде лȣкавнѣйше, Лазарȣ...“ 85.
„Стефань же возврати Расін предѣли вся, но с некимь данкомь...“ 62.	„Стефанȣ же расіа предѣли вся, но с некимь данкомь;...“ 98

[1] *Радојчић Н.,* Шеснаест рана Кнеза Лазара, Гласник Историског друштва у Новом Саду, III (1930), 104—5.

[2] Пећки препис, с кога је издан Општи Лист, старији је од Троношког, јер додаци, који су у њему са стране, унесени су у Троношки препис редовно већ у текст; примера има подоста, ја спомињем само год. 1669 на 58 стр. Општег Листа и 92 стр. Троношког Родослова.

Сада је, уздам се, јасно, да су обадва издања овог Родослова преписана с рукописа исте редакције. Обадва су издања, и то се види, лоша и непрестано се морају заједно пред очима држати, јер пропусте и преписивачке и штампарске погрешке једнога понекад исправи други. Загонетних и неразумљивих места остаје, нажалост, и уз такав рад.

II

САДРЖИНА ТРОНОШКОГ РОДОСЛОВА, ЊЕГОВА КОМПОЗИЦИЈА И ГЛАВНИ ИЗВОРИ

Троношки Родослов је типичан састав, где се у облику владарских родословља приказује народна историја, дакле прави родослов. Почетак му је веома учен. Почиње са Стефаном Немањом, с истом речи, „Понеже“, с којом почиње и позната прича о Александру Великом и с којом почињу српски родослови, које је Љ. Стојановић назвао старијим летописима.[1] Немањино родословље није овде као у осталим родословима; још је највише налик на разлагање у Пејатовићеву Родослову.[2] На челу му је Констанција, сестра цара Константина Великог, и њен муж, Ликиније Мучитељ, који је, по овом Родослову, страдао на бегу испред гнева цара Константина. Он је кренуо из Београда, који је сам подигао, на лађама, али су се оне због множине бегунаца расуле на саставу Саве и Дунава и бегунце утопиле.[3] Цар на то даде преорати место где је сада Београд, посу га сољу и прокле, да на њему не буде никаква тврђава, како год се утврђивао. Констанција је побегла са своје двоје деце у Захумље, земљу „иже ꙋ то времѧ велми славна бѣше ради многихъ ратоборцѡвъ и мѹдрыхъ людей;“ (21 = 10).[4] То је све измишљено као и оно код патријарха Пајсија, где стоји да је Констанција побегла „въ готскꙋю землю“.[5] Пајсије је ово

---

[1] *Новаковић С.,* Хронограф, цароставник, тројадик, родослов, Гласник, XLV (1877), 338. *Стојановић Љ.,* Стари српски родослови и летописи, 1927, 120, стр. 62.

[2] Пејатовићев Родослов: *Стојановић Љ.,* е. с., 40 стр. 45. Овај је још фантастичнији у почецима него ли Троношки Родослов.

[3] У Троношком Родослову стоји „разсѣдшисѧ людїй“ (21) док је у Општем Листу тачно: „разсѣдшисѧ ладїи“ (10).

[4] Први број тиче се Троношког Родослова а други Општега Листа; тако ће се увек наводити, јер је Троношки Родослов ипак боље издан.

[5] *Летопис Матице Српске,* 150 (1887), 78.

написао ради својих, јасних, разлога, а овде је унесено Захумље, да би се теза Константина Косничког о пореклу Немањићâ од цара Константина Великога измирила с тезом Мавра Орбинија, да кућа Немањића вуче порекло од попа Стефана из Захумља. Идеја није нова. Наговестио ју је још гроф Ђорђе Бранковић у својим Хроникама, када је прво оштро осудио хипотезу Константинову да своју критику ипак сврши с једним компромисом, по ком би Немања свеједно био од рода цара Константина, али не у трећем, него у даљем колену.[1] Писац овога Родослова испунио је некако велики размак од IV до XI в. са смушеним разлагањем о словенским народима који у ствари нису били Словени (Готи, Скити и т. д.). Њихова сеоба на Илирско-Трачко полуострво само је наговештена, али је зато оштро наглашена њихова храброст и оданост јересима. Све је ово писац Троношког Родослова пренео, без много разумевања, из прве и друге књиге Бранковићевих Хроника и из Орбинија, у словенском изводу Саве Владисављевића.[2] Тако се врло мучно пробио до попа Стефана (име му не каже) и његових потомака, предака Немањићâ, који су вукли лозу од синова Констанцијиних и Ликинијевих. Ту се нарочито истиче и критикује Орбини, „ѿ зависти многїа убогъ свещеникъ", (24 = 12), мада је главни део разлагања преузет из њега. Све није. Јер састављач је сам измислио, како се син попа Стефана, Љубомир, оженио својом сестром од стрица („по законꙋ манихейскомъ" 24 = 12), како би наследио и стричеве земље. Његов син био је Беља, а тај је родио Уроша. Ту одваја овај Родослов сасвим од Орбинија. Тамо стоји да је Уроша утврдио у власти краљ Георгије, наравно зетски, а овде стоји да је Урош, пошто је покорио »Захумље, Травунију, Дубровник, Далмацију, Херцеговину и обе Зете« „ѿ Конрада цесара послѣднягo ѿ крове францꙋскїа, великимъ жꙋпаномъ во своихъ сихъ земляхъ нареченъ, и потвержденъ, сиречъ великїй князъ или

[1] *Радојчић Н.*, О Хроникама грофа Ђорђа Бранковића, Прилози, VI (1926), 39—43. *Исти,* О Немањићима, Прилози Летопису Матице Српске, I (1928), 1—7.

[2] Кнїга Історіографія початія, имене, славы, и разшїренія народа славянскаго,... Собрана изъ многїхъ кнїгъ історїческїхъ, чрезъ Господїна *Мавроурбїна* архїмандрїта Рагужского, 1722, 4, 6 и 15.

дѹѕъ;" (25 = 13). И ова измишљотина има свој разлог, као и она о бегу Констанције у Захумље, и друга, о женидби Љубомировој сестром од стрица, јер је, овде, састављачу требало да осигура Немањи леп дочек у Француској, за коју је, као тазбину Немањину, дознао из Бранковићевих Хроника.[1] Урош је имао, по овом Родослову, синове Тихомиља и Чудомиља, а Тихомиљ је изродио Првослава, Станимира (Страшимира), Давида и Немању.

За овим долази један чудан одељак, преко мере заплетен. Преузет је — чак и по месту у разлагању — из Бранковићевих Хроника, с почетка друге књиге, и говори о Сарматији као колевци Словена. Онда склизне на Бугаре, а с њих на Зету, али с невероватним погрешкама. Прегледао је састављач Орбинија, где он пише о краљу Георгију доста збуњено, али га је толико изменио, да је тешко дотично место препознати.[2] Начинио је од овог зетског краља да је био „**ко Єпирѣ, нинѣ зовомъ Пиротъ**" (25 = 13) и да се звао „**царъ славенскій**" (25 = 13), који је Рашу потпуно покорио; по овом се сигурно види да је ово место преузето из Орбинија, али како!

Праву историју Немањину започео је састављач овога Родослова с познатом завишћу његове старије браће, али је и њу изврнуо, као што се под његовим пером све извитопери, што се не слаже с његовим сврхама. Доментијан је баш искитио Стефана Првовенчаног, док је препричавао Немањино страдање од браће, но ипак није овако поступао. Браћа га се, вели, бојаху „**да не како людїе и конии уловлени такѡ любовїю неемановою, побїютъ прочихъ и его нарекѹтъ царемъ;**" (26 = 14). Зато га измамише у лов и гурнуше у ров, о ком се у Родослову говори скоро исто оно што је Гиљфердинг касније записао као народну традицију око Ђурђевих Ступова.[3] Немања је, наставља се, тада био још јеретик, манихејац, како је с много опрезности још раније наговештено, да би се приказало владање свих предака Немањиних као једна велика заблуда и у исти мах Немања још више прославио, што се први одрекао јереси; то је све један нарочит, плитак, рационализам, са сасвим примитивним пра-

[1] *Хронике,* II, 51.
[2] *Орбини,* о. с., 215 и 217.
[3] *Гильфердингъ А.,* Поѣздка, 137.

гматизмом. На топлу молитву Немањину, разлаже састављач овога Родослова даље, јави му се Св. Ђурађ, позове га да се одрекне јереси и уведе у своју земљу православље „ѩкоже и ѩ ꙋ державн моєи сотворихъ.“ (27 = 15). Када Немања то учини, он га изведе из рова и »постави« у Котор, слободан град, где „ради повседневнаго разоренїа людїе богатѣйшїи своѧ сокровища тамо ꙋ Которъ и Травꙋнїю сношахꙋ.“ (27 = 15); основа је и овде Орбини, али како измењен![1] Даље се смело измишља: Немања се слика вешто и с љубављу као лик правог идеалног владара. Због тога се и не бори с браћом — како је збиља било — него (поред све народне склоности) одлази у свет, у Француску; сада се види зашто је раније измишљена склоност Конрадова Урошу! Тамо му да краљ своју кћер Ану за жену, како тврди и гроф Бранковић.[2] Док је Немања тамо боравио, дотле су му сва браћа страдала и »епирски цар« Георгије узме све рашке пределе, све до Захумља. Тада сталежи (»стати«) пошаљу два посланства, једно француском краљу а друго Немањи, с молбом да се врати. Тако се он крену са Запада, водећи жену и два сина, Стефана и Вукана, на које сећају, по тастовој жељи, два крина у грбу Немањића; то је из Бранковићевих Хроника.[3]

Сталежи и војска часно су дочекали Немању у Котору. Нато је он сабрао војску, сукобио се на нишким пољима с »епирским« владарем Георгијем, који је ту био побеђен и убијен. Немања освоји све његове земље. Из благодарности подигне у Куршумлији две цркве, „ѩже и до днесъ стоѧтъ пꙋсте“ (29 = 16), једну Св. Богородици, а другу Св. Николи. У Звечану је подигао цркву Св. Стефану; састављач је мислио на Бањску, задужбину краља Милутина! Даље је чинио још веће погрешке: Немања је, наставља, стигао онда у Рашу, у Нови Пазар, и „тамо предъ скѣмъ сиглитꙋ и народꙋ, ѿтречеса ман(ик)ейскїѧ ереси“ (29 = 16) и буде крштен и миропомазан од рашког епископа Леонтија у цркви Св. апостола Петра и Павла, „иже создана светымъ апостоломъ титомъ во времѧ оно, на подобїе кꙋмирницъ ѡндашныхъ,

[1] *Орбини,* о. с., 218.
[2] *Хронике,* II, 52.
[3] *Ibidem* = Гласник, XXI (1867), 235.

ıакоже и нинѣ стоитъ нерꙋшима и поется къ неи и нинѣ." (29 = 16). Тако су учинила и многа властела и, одрекавши се манихејске јереси, крстили се. Нато је Немања саградио „на холмѣ" цркву Св. Георгија, названу Ђурђеве Ступове. „Надъ ровиже истимъ онимъ соградивъ трапезарїю, ıаже аще и закалѣна ѡбаче и нинѣ їѡщте тамо познавается." (29 = 16)

По осталим српским изворима, како је познато, Немања је прво крштен у Зети, у латинској цркви, а кад је дошао у Рас миропомазан је по православном начину. Писцу овога Родослова било је потребно оженити Љубомира сестром од стрица и зато га начинити манихејцем да би могао Немању још више прославити уништењем те јереси; на манихејство му није било тешко доћи због оглашеног богомилства Хума.[1] Занимљиво је да је начинио Немању манихејцем због сасвим других разлога и Фрањо Ксавер барон Пејачевић, сигурно савременик састављача овог Родослова. Он није смео порицати друго крштење Немањино, а опет није могао (због тенденције свога дела) признати да је Немања био раније крштен у латинској цркви, јер би то значило да Срби у Расу нису признавали латинско крштење, о чему он није хтео ни чути. Због тога је прогласио Немању, пре његова другога крштења, манихејцем.[2] Тако су сасвим различите сврхе довеле до истоврсног извртања чињеница.

Састављач овог Родослова врло је мало знао из историске географије, а желео се с таквим знањем разметати. Тако је наставио причање о Немањи с ученим разглаголством о томе како је покорио Трибалију или Србију, а не »Сервију«, јер Сервија је крај око Скопља, у Македонији, која је то име добила због честог мењања разних господара; извор целе мудрости је знање значења речи servus! Пошто је похвалио Немањино старање око просвете, испричао је састављач дизање Студенице и рођење Растково, који се овде зове Радко, тако прозван „ѿ радости" (30 = 17); ово је удешено према истоврсном тумачењу имена Драгутинова код Данила. Он је добио, одмах се наставља, као свој део

[1] *Радојчић Н.,* О земљи и именима Богомила, Прилози, VII (1927), 147—50.

[2] *Radojčić N.,* Istorija Srbije Franje Ksavera barona Pejačevića, Razprave, V—VI (1929—30), 273.

земље Херцеговину, Стефан је добио Епир, а Вукан обадве Зете. Хум (за који састављач није тачно знао шта је) даде Немања синовима своје браће, од којих су потекли „кнѧзи, высокорѹкихъ Алтоманъ и синъ его Николай мѧтежникъ" (30 = 17). То је тумачење преписано из Орбинија, а остало је измишљено.[1] Из Орбинија и Бранковића пренесен је у овај Родослов опис састанка Немањина с Фридериком Барбаросом, који је овде прозван Конрад и још је састанак премештен из Ниша у Оршаву, „тогда зовомъ рацишковъ." (31 = 17); ово је све збуњено, последица, можда, неких традиција око остатака Трајанова моста, на Дунаву, и жеље да се покаже ученост на силу Бога; име „Рацишковъ" дознао је састављач из Бранковића[2]; Милојевић је, можда, покушао ову збрку исправити, јер се код њега упућује на »Ратарију«. Измишљање ту није пресечено, јер се даље тврди да је цар допустио Немањи „кралемъ писатисѧ" (31 = 17), а он њега да је обдарио грдним благом; требало је много вештине у претеривању да се тадашњи скромни српски дарови увеличају на пет тисућа таланата!

Савин живот је описан нешто верније него његова оца Немање. Начин, којим је састављач овог Родослова поступао са својим изворима, онемогућује овде да би се сасвим поуздано смело рећи, на основу чега је састављен овај отсек. Нема сумње да је прегледан један од многобројних извода из Теодосијева Живота Св. Саве и то најпре онај какав је у знаменитом Богишићеву рукопису; из њега има и преписа од речи до речи.[3] Измишљања се, наравно, није састављач ни овде махнуо; од инока с којим је Растко побегао начинио је »Славјана« из манастира Зографа. Нису га збуњивала ни понављања. Пустио је Немању да опет прими (1187 или 1190) од Исака Ангела „титлѹ кралѣвства" (32 = 18). Занимљив је разлог ради кога је, вели, Сава позвао оца у Свету Гору: „ыко невозможно междѹ своими иночествовати, тако ыкоже желаше." (32—3 = 19). По опису смрти Немањине изгледало би да је састављачу био познат и Савин Живот Не-

[1] *Орбини,* о. с., 234.
[2] *Хронике,* III, 68. Уп. *Обрини,* о. с., 222.
[3] »іоште непостриженъ« (32 = 18) = „еште непостриженა„ *Novaković S.,* Članci hronografa trojadika o Srbima i Bugarima, Starine, X (1872), 52.

мање, али због реткости рукописа то није лако веровати. Он, наиме, наводи као и Сава последње речи Немањине: „Хвалите Господа съ небесъ...“ Али ред како он ниже Хвалите није исти као код Саве, него као код Доментијана, с једном необичном тачношћу за оваквог писца.[1] За Доментијана је, дакле, сигурно знао,исто тако и за Теодосија и то, чини се, не само у скраћеној, него и у пуној редакцији.[2] Уопште је добро познавао списе о Немањи и Св. Сави, а и преписивачи свога Родослова допуњавали су разлагање на овом месту где је реч о најугледнијим и најмилијим личностима из српске прошлости. Тако ја сматрам познијим додатком место где се говори о чудима у Студеници 1758 и где се помињу „наша врѣмена“ (34 = 20); игуман Пајсије, који се с именом наводи, заиста је тада живео.[3] Но ни састављач Родослова, ни преписивач нису знали калуђерско име Ане, жене Немањине, него се она овде зове Јелена; вели се још да почива у Студеници и поред ње кћи јој Дјева.

У влади Стефана Првовенчанога наводе се одмах на почетку степени свештенства Св. Саве, свакојако на основу Бранковића.[4] Затим се прелази на Стреза, овде названог Креза (да се покаже ученост) с множином самовољних измишљотина којима је састављач искитио и онако занимљиву епизоду; прегледао ју је из извода Теодосијева Живота Св. Саве.[5] Савини путови на Исток приказани су сасвим погрешно — као да се највише радило о уништењу јереси; то се и касније (38 = 22) истиче. Тамо је Сава добио и архиепископство „всея Сербїи или Иллирика“ (36 = 20, где се Србија не спомиње, него само Илирик), а цар Алексије Ангел Комнин послао је златан венац Стефану, о коме се не вели са-

[1] „Хвалите господа съ небесъ хвалите его во вишнихъ, хвалите его вси ангели его“ (33 = 19, лоше издано).	„Хвалите господа сь небесь, хвалите его и вь вышьнихь хвалите и вьси аньгели его...“ Доментијан, ed. Даничић, 78.

Уп. Савин Живот Св. Симеуна, ed. *Шафарик,* 12, 7—8.

[2] На *Теодосија,* ed. Даничић, 88, сећа опис чуда у Студеници приликом измирења Стефана и Вукана (33 = 19).

[3] *Петковић В.,* Манастир Студеница, 1924, 10.

[4] *Хронике,* III, 64.

[5] *Starine,* X (1878), 53. Уп. *Теодосијев* Живот Св. Саве, ed. Даничић, 101 и д. и т. з. *Живковићев* извод.

свим отворено да је зет царски, него се то наговештава, „да вѣнчаетъ Стефана архїжѹпана за кралѧ въ расїй“ (36 = 21). То је пренесено из Бранковића као већ треће проглашење српског краљевства, без обзира на раније споменута.[1] Занимљив је завршетак овога разлагања о миру и пријатељству између Грка и Срба: „здѣ оубо бити миръ любве и мира чрезъ женѹ, и паки мира разоренїе чрезъ женѹ.“ (36 = 21).

На повратку је Сава дочекан на српској граници, која је по Троношцу била „въ теснинахъ качаничкїнхъ“ (36), а по Општем Листу: „въ тѣснинахъ кочанскихъ“ (21). Сазвао је сабор „и прочетше писанїѧ греческихъ царей и патрїархωвъ“ (36 = 21), да би било свечаније, на ком је све примљено и Стефан је крунисан у Жичи. Списак од Саве основаних дванаест епископија не слаже се потпуно ни с једним другим. Највише је још налик на онај у Бранковићеву Летопису.[2]

Чудо Савино с падањем леда у сукобу с Мацарском толико је искићено да га је тешко препознати, мада је преузето из Теодосија. Прво, пренесено је далеко на север, чак у Ковиљ, у Бачкој, и примењено је, онда, ни на кога мањег него на Св. Стефана Мацарског.[3] Општи Лист има овде још занимљив додатак: „хотеи вω волше знати да изволить проникнути въ Мажарскои лѣтописи“ (23).[4] У сред разлагања унета је белешка, како се Стефан Првовенчани није усудио борити с Мацарима, док Сава бејаше на Истоку, па им је предао Београд и Србију до Мораве. То је једноставно измишљено да би се касније разјаснило питање — откуда Београд с Мачвом Мацарима? Назначење и посвећење Арсенија I за митрополита и пренос митрополије из Жиче (»зане мажаромъ на краини быстъ.« (41 = 24) у Пећ прилично су приказани по српском хронографу.[5] Али даље долазе тешке збрке.

---

[1] *Хронике,* III, 65.

[2] *Стојановић Љ.,* Стари српски родослови и летописи, 1927, 1064, стр. 282. Уп. Списи Св. Саве, ed. *Ћоровић,* 1928, XXXV—VII.

[3] Може бити да је том донекле крив и *Теодосије,* ed. Даничић, 160.

[4] Мисли се на: *Pray G.,* Annales veterum Hunnorum, Avarorum et Hungarorum ab a. 210—1517. Viennae 1763—7 Fol. 4 vol.

[5] *Вукомановић А.,* Грађа за историю народа и књижевности српске, Гласник, X (1858), 261. Уп. *Starine,* X (1878), 56—7.

Састављач овог Родослова знао је, истина, децу Стефана Првовенчанога по родословима, али је помешао Стефана и Радослава, када је писао да је Радослав „помлѫ сѹпрѹгѹ... ѿ принцωвѫ венецианскихъ“ (41—2 = 25), која је била његова маћеха.[1] Тој збрци је свакојако крив и Бранковић.[2] Брак Владисављев био је састављачу слабо познат, а Урошеву женидбу преписао је из Бранковића.[3] Чудо о васкрсењу Стефана Првовенчанога преузео је из извода Савина Живота.[4] Историју преноса његових моћију започео је сам састављач овога Родослова, а наставио ју је Јосиф Троношац у својој осећајној и речитој глоси о српском страдању под Турцима и Немцима, која је бисер српске родољубиве историографије.[5] Онда се опет наставља живот Св. Саве по реченом изводу из Теодосија, с једним уметком о имену Стефан код српских краљева, који је преписан из Бранковића, наравно на састављачев начин.[6] Опис неверства Радослављеве жене прегледан је из Теодосија, али је самовољно искићен.[7] Тако је састављач по милој вољи измишљао и када је писао у опису преноса моћију Св. Саве, како је бугарски владар хтео убити свога зета Владислава, који је дошао по стричево тело; да ли је то нека мутна успомена на Св. Јована Владимира?[8] Начисто је измишљено, како је то пуница јавила краљу Владиславу потајно, па је он испратио тело Св. Саве и те ноћи кришом побегао. Спаљивање моћију Св. Саве на Врачару описао је по Бранковићу, који је овде са-

---

[1] *Стојановић Љ.,* Стари српски родослови и летописи, 1927, 14—5, стр. 28.

[2] *Хронике,* III, 79—88.

[3] *Хронике,* III, 91. Уп. *Орбини,* о. с., 224.

[4] *Starine,* X (1878), 55. Уп. *Теодосије,* ed. Даничић, 161.

[5] Глоса почиње с „цѣле“ на 43 ст. Троношца и свршава с „ωста“ на ст. 44. О преносу моћију Стефана Првовенчанога писао је по непотпуној грађи *В. Петковић* (Студеница, 1924, 3). Врло пажљиво је скупио расуте изворе о преносу моћију Стефана Првовенчанога и обрадио их у својој студији *Ст. Станојевић,* Мошти Стевана Првовенчаног у Војводини (Гласник Историског друштва у Новом Саду, III, 1930, 50—63), где даје више него што би се по натпису очекивало.

[6] *Starine,* X (1878), 55—6. *Хронике,* III, 369—72.

[7] *Теодосије,* ed. Даничић, 177—8.

[8] *Starine,* X (1878), 57—8. Уп. *Хронограф Житомислићки,* ed. Дучић, Књижевни радови, IV (1895), 167, о Савину писму.

свим зависан од Орбинија.[1] Али је сам састављач овога Родослова додао, како је тада (1594) Синан-паша ишао на цара Леополда!

О краљу Владиславу нема Троношки Родослов ништа више. Његов стриц Вукан описује се као метежник, кога је смирио тек Св. Сава (48 = 28). Његов син Георгије почива у Сопоћанима и састављач му је преписао надгробни натпис.[2] За другог сина Вуканова и њега самог вели састављач да почивају у Студеници. Мушке деце, тврди, није имао више, него само женске, од којих су потекли Балшићи, а од њих Црнојевићи; то је све измишљено. Као у неком додатку стоји да краљ Владислав није имао синова, него само две кћери; нама је позната једна.

Влада краља Уроша Великога описана је врло укратко. Из Бранковића се понавља, како је био ожењен кћерком „последнаго Балдвина Константинов“ (49 = 28); види се да састављач није разумео Бранковића; а можда су и преписивачи ово место искварили.[3] Први син им је био Драгутин, онда су после женске деце добили Милутина, коме су од милоште дали такво име; Данило то тврди, донекле, о Драгутину.[4] Урош је, олако се тврди, „съ Болгари водилъ браны, и съ банми босанскими и надъ обоими былъ побѣдителъ“ (49 = 28—29). Из Орбинија је с уживањем преписан одељак, како је краљ Урош отворио руднике у Српским Земљама.[5] Славније је живео него његови родитељи, али с Маџарима није смео ратовати, „зане силны были.“ (49 = 29). Зато је и оженио свога сина Драгутина кћерком маџарског краља „Владислава, егоже нарицаху мажари крунласло“ (49 = 29). Ово је нетачно. С муком је преписано из Бранковића, који се и сам зарекао и написао кћерком, „паче же реку сестрою.“[6] Даље није прегледан Бранковић, него Данило, који је дотериван врло смелом маштом; Бранковића је састављач Родослова зато оставио, што тај није био добро расположен према Драгутину, у коме је он опет гледао највећега Немањића; у

[1] *Орбини,* о. с., 223. *Хронике,* III, 93—4.
[2] *Руварац И.,* Вукан, најстарији син Стефана Немање, и Вукановићи, Годишњица, X (1888), 5.
[3] *Хронике,* III, 95.
[4] *Данило,* ed. Даничић, 12.
[5] *Орбини,* о. с., 224—5.
[6] *Хронике,* III, 98—100.

том има нешто и локалног патриотизма према сремско-мачванско-босанском крају, у чијој је земљи стакојако и настао Троношки Родослов. Данило је био према Драгутину добро расположен, али ни то састављачу Родослова није било довољно преписивати. Њему је Драгутин „мꙋжъ силанъ, храбръ и борецъ до зѣла.“ (50 = 29. Урош је обећао Маџарима да ће уступити краљевство сину, а на то су они вратили Србима Београд са Сремом и додали још и Зворник. Но краљ је порекао обећање и омразио још сина, који се склонио у Зворник. Да би прича била романтичнија, наставља се да је и свекрва омразила снаху, али да та није побегла оцу, него мужу. С тим је заплет готов. Даље је све драматичније. Маџарски краљ је двапут писао Урошу да даде краљевство Драгутину, како се заклео, но овај то није хтео, него се још подигао на сина. Драгутин га је с помоћу Маџара, наравно многобројних (80.000), победио у Мачви и бацио у Рашу, све с молбом да изврши своје обећање. Но краљ се и даље гневљаше и спремаше војску на сина. Драгутин изненада стиже у Рашу и започевши борбу стао је већ оца побеђивати, кога нато и војници оставе. Краљ побегне у Зету, у Бар, а краљица, преко Бихора, за њим; митрополит Јоаникије упути се за њима.[1] Драгутин остави оцу »Скендерију, т. ј. обе Зете«, постави на сабору другог митрополита, Данила, који га је у Жичи крунисао. Маџаре отпусти и уреди путове. Сасвим је модерна похвала за Драгутина, о коме састављач наставља: „Быстъ же всѣмъ страшанъ, велико мꙋжественъ и силенъ тѣломъ и крѣпокъ до зѣла; егоже и кости его свидѣтелствоваша, еже мїй исти видѣхомъ, ѿкровенꙋ гробꙋ его въ лѣтꙋ господню 1745-мꙋ.‘ (52 = 30, с годином 1747). Гиљфердинг приповеда, како су Драгутинове кости лежале у Ђурђевим Ступовима, док Знобићи, из Новог Пазара, нису гроб раскопали да би кости распродавали. Зато су страшну казну божију искусили.[2] Састављач је морао видети Драгутинове кости још целокупне, па га је, можда, и величина костура потакла да смисли своје приче о храбрости и сили Драгутиновој. Он га приказује поред тога и племенитим. Јер, родитеље и митрополита остављао је на миру у Бару, мада су га они проклели заједно

[1] *Данило,* ed. Даничић, 289.

[2] *Гильфердингъ А.,* Поѣздка, 140.

с новим митрополитом Данилом; позната је, међутим, само клетва краљице Јелене, и то не сасвим јасна.[1] Да би доказао његову величину, измислио је састављач Драгутинове ратове с Бугарима, Грцима и Босанцима (у фантастичном пространству). Није му »великодушност« дала да се смири. Стално је био у рату и лову. И његови су га се бојали, особито брат Милутин, „иже бо҆ꙗше сѧ повседневнїѧ ѿ него смерти.“ (52=31)

Састављач овога Родослова познавао је манастир Св. Николе у Дабру, данас названи Бања.[2] Били су му познати и тамошњи записи, па је мислио, како је тај манастир основао Урош Велики, јер се ту излечио од проказе, али остао је „хрnapавы краль.“ (52—31); он је мислио у лицу храпав. Умро је у Бару. Драгутин је заповедио да му се тело пренесе, а он га је дочекао у Морачи, задужбини Вукана, сина Немањина; и то је знао по познатом запису састављач овога Родослова.[3]

Стари краљ је положен у Сопоћанима, као и митрополит Јоаникије, који је мало за њим умро и посветио се, али Драгутин није хтео извадити моћи из земље.

Краљица Јелена није хтела дићи клетву с Драгутина — као ни краљ и митрополит — него је остала у Зети, где се с једном својом кћерком, која је остала девојка, замонашила. То је Драгутина пекло и плашило, мада је био силан и победник. Желео се бар с матером измирити. У тој печали, коју састављач збиља лепо и вешто описује, идући по лову, паде с коња и сломије ногу код Јелеча („идѣже глаголютъ родилсѧ великїй Константинъ греческїй первїй царъ“); многимъ бо тамо хервотинам... (54 = 32, последња реч овде: стрмнинахъ)[4] Осетио је да је то казна божија због насиља према оцу и његове клетве. Даље се по Бранковићу описује, наравно дотерано, како је призвао Милутина у Дежеву, предао му круну и скиптар и дао га помазати и прогласити за краља.[5]

---

[1] *Данило,* ed. Даничић, 25.

[2] *Марковић Р.,* Православно монаштво и манастири у средњевековној Србији, 1920, 66—7.

[3] *Записи и натписи,* 17, I, 7. Уп. *Петковић В.,* Фреске XIII века у манастиру Морачи, Vjesnik Hrv. arh. društva, N. S., XV (1928), 31—3.

[4] О традицији да је цар Константин основао Завалу: *Гильфердингъ,* Поѣздка, 487.

[5] *Хронике,* III, 105, Уп. *Данило,* ed. Даничић, 25.

Владу краља Милутина отвара састављач овсга Родослова с овим свечаним описом: „Бѣ бо Стефанъ Милꙋтинъ зело смиренъ, тихъ, щедеръ, сладко глаголивъ, и ѿ всѣхъ любимъ, и аще ѿ брата Драгꙋтина бѣ и ненавидимъ, обаче онъ не превозношашеся, но вся ѿ него наносимая терпяше“ (54—5 = 32). Ако ово све није измишљено као контраст према суморном, ратничком лику Драгутинову, онда је, можда, смишљено на основу оне реченице у Данилу, како је Милутин смирио Србију, и био, мисли се, и сам смирен.[1] Због ненависти братове оженио се раније српском владичицом и родио с њом сина Стефана и кћер Јелену.[2] И сада се Драгутин покајао и поделио с Милутином земље и остало, све радећи брату о злу. Да не би живели у истом двору, наставља с много вештине састављач, пренесе Милутин свој престо у Дарданију, у Призрен, где је себи сазидао дом и заповедио то и сталежима. Призрен овако описује: „Мѣсто же то ѕѣло весело и всякомъ можетъ быти любимо; елико убо со всеми препитаніамъ изобилно, толико паче угодно аеромъ здравіа и ѕѣло прекрасно ко населенію и животꙋ человѣческомꙋ.“ (55 = 33).[3] Наместо Призрена дао је краљ дарданском кнезу Милутину Хвосно. Тако су и Турци нашли и како су затекли „тако и нинѣ подъ владателми стоитъ (55—6 = 33);[4] тачно је да су Турци тако поступали.

Још није свршавао с Драгутином, састављачу великим владаром. Описао је, како га је Милутин надмудрио и како се он нато повукао у земље које је добио од свога таста — Зворник и Београд с околином. Краљевски наслов је задржао. Даље је ова учена збрка: „Сотвори же ровъ изъ Саве рѣке великъ, чрезъ Сремъ, даже до Солине некогда града бывшаго древнаго, (идѣже лѣта господня 1749 коронъ Тарчевићъ въ землы повелѣ копати и обретъ некіа вещи указашася якѣ древныхъ ѿ человѣкъ почитаемыхъ истꙋканы). Тамо исподъ нѣга

---

[1] *Данило,* ed. Даничић, 109.

[2] *Ристић С.,* Дечански споменици, 1864, 38.

[3] *Ibidem,* 5. = *Стојановић Љ.,* Стари српски родослови и летописи, 1927, 514, стр. 195.

[4] Може бити да је састављач Родослова овде мислио на Милутина, кнеза Васојевића. Уп. *Јелић И. М.,* Васојевички закон од дванаест точака, Посебна издања Српске Краљевске Академије, LXXIII, Друштвени и историски списи 29, 1929, 1—3.

сотворивъ замокъ малъ, и дотлѣ ѿ горы нарицаемыѧ Фрꙋшкы, во Сремѣ всѧ текꙋщїѧ воды совокꙋпивъ; изъ Саве же рѣке ровомъ токъ доведе; ѿ тꙋдꙋ Дриною чрезъ Савѹ таже рокомъ, до Петровца, тако послѣ нареченнагѡ, ладїею ходилъ чрезъ свою державꙋ, а ѿтꙋдꙋ чрезъ Сремъ рокомъ копаннымъ тѣми совокꙋпними водами ѹ Кꙋпиново, егоже тойже Драгꙋтинъ основателъ, пакъ ѿтꙋдꙋ ꙋ Савꙋ, Савою же ѹ Београдъ. Тако бо обхождаше свое господствованїе, мало, где можаше на коню сѣсти. (56 = 33—4). Ово последње је главно. Састављач овога Родослова знао је за остатке древних прокопа у Срему па их је приписао свом милом краљу Драгутину, рационалистички оправдавајући питање — зашто их је градио? Може бити да је знао и за старинско схватање да је цели Срем острво, па је све то слио у ову учену, али збуњену дигресију. Јер Солина, коју овде спомиње, није Салона, о којој он раније пише као Солони на мору (21 = 10), него је пустара Пејачевића Шонлук, где су они доиста копали, што се и овде (у глоси?) спомиње и што тврди и барон Фрањо Ксавер Пејачевић;[1] Петровац је, разуме се, Петровци, стара Bassiana. Цео овај опис прокопа подешаван је да би захватио све Драгутинове земље. Зато се на њ не може ништа полагати, када је реч о прокопима преко Срема.[2] Ванредно је занимљиво, међутим, што се састављач овога Родослова слаже с бароном Пејачевићем, да је код Шонлука (да ли је то Солнок, између Путинаца и Краљеваца?) био краљевски дворац Драгутинов. Је ли то само последица инспирације, црпене из истог извора о земљи краља Драгутина, Бранковићевих Хроникâ?[3] Или је то била тадашња учена традиција у Срему? На везе између састављача овога Родослова и барона Фрање Ксавера Пејачевића ипак је тешко мислити. Немогуће нису, јер су били савременици. После овога ученога уметка вратио се састављач овога Родослова Данилу, по коме је ис-

[1] »Kralyevze, Petrovze, Dobrinze, Sonluk, sunt pars dominii S. Demetrii ad familiam nostram spectantis. In Sonluk et rudera visuntur; et frusta politi marmoris inde eruta, vestigium Regiae ostentant.« *Pejacsevich F. X.*, Historia Serviae, 1797, 219.

[2] *Станојевић Ст.*, Три прилога историјској географији, Глас CXXVI (1927), 77—9.

[3] *Radojčić N.*, Istorija Srbije Franje Ksavera barona Pejačevića, Razprave, V—VI (1929—30), 275—6 и 285—6.

приповедио Драгутинову борбу против јеретика у Босни, његов испоснички живот, измирење с матером и с братом, преко архиепископа Данила и своје жене, и, напослетку, смрт у Београду и пренос тела у Ђурђеве Ступове.[1] Још се додаје како се Драгутин мучио, опасан гвозденим ланцем, који му је у тело урастао, и како је подигао манастир Рачу и започео Папраћу.[2] Поред Раче унео је Јосиф Троношац приписе, у којима се прати судбина овога манастира до 1790, односно 1799; њих треба читати с још неким записима Јосифовим заједно.[3] Састављач овога Родослова тешко се растајао с Драгутином, од кога је начинио средишну личност међу Немањићима. Још је додао, да на краља сећају Краљева Гора и манастир Ловница у Босни, да је његова жена подигла Троношу, а синови дoградили Папраћу и основали Тавну. О Урошици је исписано познато место из српских родослова.[4] После Владислава су се његове земље сјединиле с Душановим, јер није имао деце; тек тада! Мати Драгутинова и Милутинова подигла је Градац, где је после смрти положена заједно са својом кћерком, монахињом. То је, наравно, из Данила, али не сасвим тачно.[5]

Владу краља Милутина започео је поново састављач овога Родослова с Бранковићевим приказом, који је врло симпатичан, али из средине.[6] Почиње — као и код Драгутина — с ратом против Бугара, које је Милутин, вели, победио и оженио свога сина кћерком бугарског краља Смиљца. Онда прелази на рат с Турцима, који су с истока гонили Немце, осамдесет година владатеље Јерусалимом; сваки странац са Запада писцу је Немац. То је, међутим, сасвим замагљена

---

[1] *Данило,* ed. Даничић, 41—4.

[2] *Марковић В.,* Православно монаштво и манастири у средњевековној Србији, 1920, 84—5. О Рачи: *Руварац Д.,* О манастиру Рачи и Беочину, Споменик XXXIII (1898), 49—63. *Страњаковић Д.,* Манастир Рача, Браство, XXIV (1930), 69—99. О Папраћи: Политика, 3 окт. 1928 *(М. Карановић).* О Троноши: Политика, 20 јун. 1928 *(Д. Боричић).*

[3] *Записи и натписи,* 3700 и 3711, II, стр. 302 и 305.

[4] *Стојановић Љ.,* Стари српски родослови и летописи, 1927, 77 (стр. 53), 127 (стр. 102) и 568 (стр. 204). Уп. Archiv für slav. Phil. II (1878), 80.

[5] *Данило,* ed. Даничић, 71.

[6] *Хронике,* III, 168. Уп. *Данило,* ed. Даничић, 124.

Милутинова борба с Турцима и Каталанима. Прегледана је из Данила (чини се директно, не преко Бранковића), али је збркана и начињен је један заједнички рат Грка, Срба и Бугара против опасних странаца. У жељи за рационализацијом, уосталом врло плитком, и показивањем учености, начинио је писац од Данилових Турака „Персы поганые“, чак „Пранзи“ и пустио их да, побеђени од савезника, преко Ердеља умакну у Пруску и тамо се населе.[1] И за један посао врло обилан измишљотинама и збркама, као што је овај, овакво поступање је ипак одвише. На ове „Брандибури и Пранзи“ одмах наставља другу женидбу Милутинову кћерком »Андроника Великога Палеолога«. Она му је родила два сина и две кћери. Димитрије, то је фактично брат краљичин, коме је име дознао из Бранковића,[2] умро је пре оца, а Константин, фактично пасторак краљичин, напао је Стефана Уроша, рођена од Српкиње, и пао у борби. Једна кћи Милутинова, вели, удала се за Михаила „сина Симеωна кралѧ болгарскаго или Шишмана“ (59 = 35), а друга за војводу Припца Гребељановића, Милутинова »архимаршала«; та реч је узета из Орбинија.[3] Онда се, с истом истрајношћу у измишљању, наставља, како је Милутин ратовао на Турке, освојио Далмацију и западне („вританїнскїа“) отоке и наметнуо данак Дубровнику „ради исповеданїа римскагω (60 = 35). Овде састављач оштро побија Орбинија, који (по његову мишљењу) место Милутина спомиње Симеона или Шишмана »ѿ зависти хотѧ изгладити имѧ Неманића (60 = 35) и позива се на »хилендарски хрисовуљ«, по коме Дубровчани »и данас« плаћају сто млетачких дуката Хиландару.[4] Ради каснијега разлагања — као што увек чини — унео је састављач већ овде, како је Милутин друкчије распоредио своје земље и тада дао војводи Бранку Раму, а сам је зидао задужбине. Онда долази познато место из многобројних животâ краља Милутина о његовим задужбинама, али јединствено искварено.[5] Састављач је знао за Бранковићево разлагање на овом

[1] *Данило,* ed. Даничић, 146. Уп. *Хронике,* III, 163.
[2] *Хронике,* III, 182—3.
[3] *Орбини,* o. c., 232.
[4] *Ibidem,* 225—6 и 229 и д.
[5] *Стојановић Љ.,* Стари српски родослови и летописи, 1927, 128, стр. 74—8.

месту, а чини се и на другима, али је све збркао. У причи о ослепљењу принца Стефана вршио је састављач овога Родослова неку критику. Као разлог клевете пасторка изнео је и тезу о грешној љубави краљице према њему, и тезу о жељи да своме сину осигура наследство, с додатком: „(аще истина естъ невѣмь двоакo бо обретаемъ написано)"; то је и по својој форми историска критика (61 = 36).[1] Стефаново страдање је преузето из Бранковића;[2] то је, уосталом, место које се налази у већини родослова. Али опис повратка Стефанова и пут у Зету узет је из Бранковића.[3] По њему је описан и крај владе Милутинове, али скроз изврнуто.[4] Све је преувеличано до неукусности. Забуне и смутње после краљеве смрти овако су искићене: „И бысть бой престрашны междоусобіін, ꙗко вса палаты и улицы царскыꙗ кровїю обагришаса, коинoмъ же кровъ бꙗше до колѣна, и лежаху трупи мертвы ꙗко снопи, единъ бо ѿ другагo похищающе убиваху́са, дондеже доспѣлъ архїепископъ исъ кралѣвска дома, первѣе едва трупы изнесоша и погребоша." (62 = 37). Судбина моћију Милутинових описана је само у почетку по Бранковићу.[5] Онда је састављач овога Родослова ишао својим путовима. По њему би сам Стефан Дечански пренео моћи очеве из Скопља у Средац!

Константин, »син Симонидин«, дао се, вели, самовољно „ниже тамо князем земскимъ" миропомазати за краља од призренског владике, а Стефан је „признаваему ѿ всѣхъ статовъ" (63 = 37—8) миропомазан од митрополита Никодима. Он се хтео измирити с братом, али онај је, уздајући се у грчку и бугарску помоћ, ударио на њ. У борби је побеђен и убијен; за основу разлагања узет је Бранковић, а не непосредно Цамблак.[6]

И владу Стефана Дечанскога почиње састављач овога Родослова с бугарским ратом. То је правило код њега: Ми-

---

[1] *Хронике,* III, 190; *Цамблак,* ed. Шафарик, 48; *Хронограф Житомислићки,* ed. Дучић, 170—1.

[2] *Хронике,* III, 193—4; Уп. *Цамблак,* ed. Шафарик, 50; *Хронограф,* Гласник X (1858), 265—6; *Стојановић Љ.,* Стари српски родослови и летописи, 1927, 56 (стр. 192) и 1081 (стр. 285).

[3] *Хронике,* III, 212—5.

[4] *Ibidem,* III, 173, 215. Уп. *Данило,* ed. Даничић, 156.

[5] *Хронике,* III, 175. Уп. *Данило,* ed. Даничић, 159.

[6] *Хронике,* III, 218 и д. Уп. *Цамблак,* ed. Шафарик, 64—5.

хаило, краљ бугарски, због смрти сина своје жене, и Андроник, цар грчки, због смрти сина своје сестре, сложише се против Стефана. Но он потуче прво Грке, а Михаило онда узме помоћ „Бесаравовъ и Волхωвъ" (64 = 38 с додатком Турака) и навали на Србе; Бесарабе и Влахе могао је састављач овога Родослова пренети из Бранковића, из његова Летописа, из Цетињског Родослова и т. д., а могао их је пренети и из увода Душанову Законику;[1] сва је прилика да их је преузео из Бранковићевих Хроника. Стефан је, вели се даље, „сина своегω Стефана Дȣшана ȣвѣнчавъ на царство во Призренѣ" (64 = 38) кренуо на Михаила, кога је он молитвом а Душан силом победио; Душанова храброст прослављена је по Орбинију прилично верно.[2] Душан отсечену главу Михаилову „сварнвъ и ȣ злато ωкова и изъ нея многи кратъ пияше", (64, у Општем Листу главно изостављено). То је он нашао у Орбинију као причу о Круму, па ју је у мржњи на Душана и у жељи за јаким утисцима приписао Душану.[3] Тако је чешће поступао. У Бугарској је постављен син

[1] *Хронике,* III, 248 и 261—2; *Стојановић Љ.,* Стари српски родослови и летописи, 1927, 1080 (стр. 284—5), 129, (стр. 79). Уп. 134, (стр. 91).

[2] *Орбини,* о. с., 229.

[3] *Орбини,* о. с., 299. И из текста, и из односа састављача овога Родослова према Стефану Дечанском и Душану излази да би Душан оковао лубању Михаилову и из ње пио, а не Стефан Дечански (угледан светитељ). О Душану је то састављач могао измислити због односа и учене и народне традиције према њему. *Гиљфердинг* је, да само то споменем, записао ово: »...Душанъ и теперь еще душитъ на Звечанскомъ градѣ! (као што је и оца удавио, хоће да се каже). И насъ не отпустилъ съ миромъ, Бог га убио (убей его Богъ).« Поѣздка, 299. *В. Ћоровић* је написао један чланак о традицији да је Стефан Дечански оковао Михаилову лубању и из ње пио (Пехар од лубање, Белићев Зборник, 1921, 148—50). Да није та традиција настала на основу погрешно схваћеног овога места у Троношком Родослову? Таквих »традиција« има читав низ. Није, уосталом, горње место Орбинија само овде измењено. Јеросхимонах Спиридон приписао је (у свом делу, сасвим сличном Троношком Родослову и по сврси, и по начину рада) овај чин цару Никифору. Уп. *Исторія* во крацѣ о болгарскомъ народѣ славенскомъ сочинися и списася въ лѣто 1792 *Спиридономъ іеросхимонахомъ.* Стъкми за издание *В. Н. Златарски,* 1900, XIX.

Смиљца за краља, а Турци су побеђени и прогнани у Азију. Онда је краљ Стефан дигао Дечане и мирно би владао, да се није почео бунити Душан, коме је он уступио Албанију и обе Зете, млад и жељан боја. Он није био нимало у вољи састављачу овога Родослова. Читао је опис лика Душанова код Орбинија.[1] Гледао је његове ликове по манастирима. По томе свему дошао је на мисао да Душан и по лику, и по делима одудара од осталих Немањића, да се је уметнуо на матер; и то је нека врста српског патриотизма! Жељан самовлашћа, искао је Душан од оца краљевство, а он му је благо одговорио да се задовољи са савладарством. Славољубив, потстрекнут од ласкатеља, пошље Душан војнике који су краља везали, одвели у Звечан и тамо удавили[2] Дечански је потајно ту и сахрањен. После три године јавило му се тело као свето. Онда је пренесен у Дечане, где и сада почива и чуда чини, „ıакоже и невѣрнимъ карваромѫ бοѫтисѧ имене егω“ (65 = 39); Пејачевић је знао да римокатолици из околних крајева поштују Дечанског као светитеља.[3]

Душан је врло рђаво прошао од састављача овога Родослова. Престо је, вели, узео 1317, а оженио се још раније, док је био у заточењу, прекрасном девојком, унуком Кантакузиновом (који је био Душанов вршњак и дуго га надживео!) а кћерком брата шпанског краља. Брак је склопљен за њене малоће, па је Душан „испортилъ ложесна еѧ; сего ради неимѣлъ съ нею никаква порода“ (66 = 39). То је све измишљено. Не без зле намере. Састављач је нешто од овога нашао у Орбинију.[4] Но тамо се то говори о њему драгом Милутину, али он је све пренео на Душана, кога је много мрзио, док га Орбини хвали. А цела његова критика Орбинија била је делом у томе што је тврдио све противно од њега. И даље је исто расположење према Душану: „Сей во истинѹ великодѹшенъ[5] ѿ Болгаръ нарицаемъ Дѹшанъ а ѿ Тѹрковъ Дѹшманъ, ѿ нашихже Силнїй; сей человѣкъ неспокоенъ, ратолю-

[1] *Орбини,* о. с., 260.

[2] *Орбини,* о. с., 229; *Бранковић,* Хронике, III, 291—2.

[3] *Radojčić N.,* Istorija Srbije Franje Ksavera barona Pejačevića, Razprave, V—VI (1929—30), 277.

[4] *Орбини,* о. с., 228.

[5] Овде је и реч позајмљена из Орбинија, који пише да је Душан био »велїкодушенъ«. *Обрини,* о. с., 229.

бецъ, властолюбецъ, и сластолюбецъ, мало въ чемъ находился сходенъ быти нравомъ породы своея" (66 = 39). Ратове је започео, наравно, и Душан с Бугарима, као и његови прешасници. После Бугара, од којих је отео земље до Марице, дошли су на ред Грци, од којих је освојио Македонију и Јанину, па се 1336 назвао у Серезу императором. Вукашина, брата своје друге жене, начинио је архимаршалом и дао му да из Прилепа влада Дакијом и Македонијом, Гојко је постао цесар и из Пловдива управљао Бугарском, а Угљеша је као краљ управљао из Јанине Грчком, док не дорасте Душану син, што му га је родила нека племкиња. То је једна смела мешавина народне традиције, Орбинија и Бранковића.[1] У ове речи о неком незаконитом сину Душановом увучен је несумњиво Тома Прељубовић, а можда и краљ Матија са својим незаконитим сином Иванишем. Пећкога архиепископа, наставља се, учинио је паријархом, а неке епископе митрополитима: „**тако вся цари раздражи на ся, немислилъ за последняя**" (66 = 40). Тешка осуда. Ратовао је Душан и с Власима, али се смирио, када је Бесараба дао своју кћер за Уроша. Војевао је и на Угре, због земаља Владислава, сина Драгутинова, и двапут их поразио, други пут близу Вуковара; у загради се додаје: „**идѣже нынѣ доминиꙋнь графа Кози**" (67 = 40). То је зрло важно знање детаља, јер је нуштарско властелинство било једно време грофова Goseau. Душан је разорио мађарске земље, узео Славонију, Хрватску и Босну, све до мора. Бан босански је побегао у Угарску. Кћерка је остала у Бобовцу, стога га Душан није хтео освојити.[2] То је прави витешки роман! Све остале градове је освојио и предао их Бранку. Узео је Далмацију с Истром и наметнуо Млечанима данак. Дубровчанима је, истина, отпустио теже данке, које им је натоварио Милутин, али није све, као што »лаже« Орбини.[3] Њега је састављач овога Родослова преко мере оштро напао, што је писао неповољно о светим краљевима, Милутину и Стефану Дечанскм, а о Душану лепо, чак да је »чествовалъ добрѣ Латїнъ«.[4] То га је љуто пекло. Зато је измишљао, како је Стефан Дечански послао у заточење дубровачког

[1] *Орбини,* о. с. 232 и д. *Хронике,* III, 310 и д.
[2] *Орбини,* о. с. 231 *Хронике,* III, 328—9.
[3] *Орбини,* о. с., 229.
[4] *Ibiedm,* 230.

епископа и неке племиће, да би их присилио да приме православље. Ту лежи, мисли састављач овога Родослова, разлог погрдама Обринијевим на Милутина и Стефана Дечанскога; нарочито га је болело што је нашао код Орбинија за Стефана да је »виблядокъ«, рођен од наложнице.[1] Душана, мисли он, хвали Орбини, јер је допустио Дубровчанима слободу вере, па се већина вратила римокатоличанству: „тѣмже сего похвалаетъ а свете уничижаетъ окаанный“. (68 = 41). Он ради обратно! Онда долази један нескладан додатак. Урошева женидба је већ свршена, а овде се говори о покушају Душанову да Уроша ожени из Француске, све по Орбинију и Бранковићу.[2] Одговорено му је, измишља се даље, да прво ступи у римску цркву. То је Душана толико разјарило да је хтео одмах кренути у рат против Француза, али није имао војске при руци, а и проклели су га тада грчки цар и четири патријарха због узимања царске и патријарашке титуле. Овде су Бранковићеве Хронике биле подлога за измишљање.[3] Због те клетве Душан, „ѿ природа былъ ѩростанъ до зѣла“(68 = 41), крене на Грке и стигне под саме зидове Цариграда. Грци се устраве и цар пошаље Душану кључеве гратске по патријарху и замоли га да престане проливати хришћанску крв. Душан се да намолити, састане се с царем и прими за себе и за своје благослов од патријарха. Но Грци су били лукави и после смрти Душанове обновили клетву. То је све измишљено. Онда долази још један дометак. Душан је узео другу жену од ниска рода, сестру Вукашинову, само због тога што је била лепа.[4] Њену браћу, која су била из горње Зете, из села Мрњака, узвисио је. С њом је имао сина Уроша (с чијом судбином овде истрчава), а имао је и незаконитог сина Владимира, о ком је

---

[1] *Ibidem*, 227.

[2] *Орбини*, о. с., 232; *Хронике*, III, 334—5.

[3] *Хронике*, III, 31—3.

[4] У *Бранковићевим* Хроникама (III, 346—8) стоји да је жена Душанова била Јелена, кћи Јована Кантакузина, мати цара Уроша. У изводу Константинову из Хроника измењено је, прво, то име у Роксанду (по народној традицији), што је чудо код пажљивог извађача (Гласник, XXI (1367), 249), а мало даље (250) вели се, да је царица сестра Вукашинова. Можда су то и преписивачи унели.

већ писано. Њега је убио Тома; због богоугодног живота овај се посветио; то је измишљено с мутним знањем о Св. Јовану Владимиру. Сасвим невешто, понавља се како се Урош оженио из Влашке, али Душан није сметао с ума француску увреду. Спремао се да крене на Француску, када се на смрт разболе. Земљу и Уроша остави на клетви Вукашину, док Урош не дорасте, и умре у Призрену. Тамо је у сребрном ковчегу положен у саборној цркви. Овај цели одељак је пример за не може бити гору композицију, која највише долази од раскидања владарских биографија.

Тужна влада Урошева описана је нашироко. Добро је смишљена и лепо приказана; зато је изазвала и многе смутње у српској историографији. Урош је, почиње се, венчан на царство 1357, али власт је држао Вукашин, који је већ смишљао да убије Уроша. Грци су позвали Турке на Србе, но Вукашин их је потукао и још више се понео; то је све измишљено као и ово за тим: Да би испунио своје жеље, уступио је неке земље Грцима, Мађарима и Бошњацима, а Србију је разделио смутљивцима. Николи Алтоману дао је Херцеговину и Рашу, коју је отео од Кнеза Лазара, јер је све добре гонио. Зато од њега отступише Кнез Лазар, Југ-Богдан, кнез Балша, кнез Владимир Албански, Вук Бранковић, Милош Обилић, кнез Стефан Љубојевић и сви остали кнезови осим Алтомана и браће Вукашинове у Бугарској и Македонији.[1] Ово је заплет у драми, која се брзо пење кулминацији. Дорастао Урош, тражаше престо, но Вукашин га не даваше. Због тога је цар ишао од кнеза до кнеза, тражећи помоћи, но кнезови су се бојали Вукашина и били на опрезу. Један другом су слали цара, док му не рекоше да седи код Лазара и не иде у Призрен, док не стигне лето, а ако се Вукашин дотле не одрекне, онда ће сви поћи на њега. Овај то дозна, дође у Призрен и обећа заклетвом сестри да ће царство идућег лета вратити, изговарајући се на младост Урошеву. Царица, „аки всѧка жена за братомъ своимъ ѡдаласѧ" (71 = 43), поверова и три пута је писала сину (трећи пут с клетвом) да дође; исто су то писали и кнезови Кнезу Лазару. Он је провидео лукавство, али на треће писмо мораде пустити Уроша. Тако цар оде у При-

[1] О Алтоманима: *Орбини,* о. с., 234.

зрен. Двор га лепо дочека, али је већ био Вукашинов, јер је он једне узвисио а друге обдарио. Радост је била о цареву доласку велика, али притворна. Говорило се о повратку царства. Вукашин узме сестрића у лов, као да се нажива у њему. Одмах при растанку оделе се од других и избију на један хум на Косову Пољу, који је имао са северне стране водене ровове. Ту Вукашин ухвати згодан час, удари цара буздованом у главу, убије га и заповеди својима да га положе у један од оних ровова 2 децембра 1367; све раније је већином измишљено, а ово је узето из Бранковића.[1] Даље је приказивање врло пластично, оживљено, као редовно у овом Родослову, измишљеним писмима. Вукашин је скрио смрт цареву. Сестри је писао да се цар некуд оделио; наговештавао је као да је отишао Кнезу Лазару и да је иза тога можда неко лукавство. Царици су, додуше, говорили да јој је брат убио сина, али она није веровала. Чак неке за то и у тамницу баци. Вукашин ју је збуњивао својим писмима, као да је цар нађен. Јавно се опасао царством Немањића. Кнезови су знали да је он убица, али Вукашин их је привлачио себи. Дао је Балши кћер, а Николи Алтоману Херцеговину и Рашу (опет!). Бојао се Кнеза Лазара, али га није могао придобити. Кнез је био правичан, храбар, слаткоречив као највештији ретор; ово последње је састављач овога Родослова написао по Бранковићу, где је преведен из Орбинија лепи говор Лазарев, кога у словенском преводу нема.[2] И Лазар је саставио неки фамилијарни савез с Југ-Богданом, који је био над Мизијом, чију је кћерку имао, с Вуком Бранковићем, господаром Раше и доње Босне, својим зетом, даље са зетом Милошем и, напослетку, са Страхињом и Љубојевићем. Вукашин прво крене Алтомана на Лазара, но овај га победи. Онда удари сам Вукашин на њега, али га Лазар победи но с толиким губитком да су му остале само материнске земље, око Крушевца. Вукашин га мишљаше прогнати или убити.

---

[1] *Хронике,* III, 355; то је из *Орбинија,* о. с., 236. Уп. *Ћоровић В.,* Мотиви у предању о убиству цара Уроша, Прилози, I (1921), 190—5.

[2] *Хронике*, IV, 404—11. Лазарев говор има и Цетињски Родослов, који је састављач овога Родослова јамачно употребио: *Стојановић* Љ., Стари српски родослови и летописи, 1927, 134 (стр. 93).

Тамо где је он убио и склонио цара Уроша виђаху чобани пламени ступ, као неко небеско знамење. Тражили су цара, но нису га нашли, док му није и мати дошла. Онда га нађу, целокупног, у оном оделу крвавом, у ком је убијен. Тада је царица поверовала да јој је брат убио сина. Цар је положен у сребрном ковчегу у Породимљу. За Ђурђа Бранковића положен је у земљу без ковчега, јер су Турци, по заповести султана, уништавали све трагове српских владара. Тако је лежало тело Урошево до патријарха Макарија, обновитеља патријаршије, а онда су кости извађене из земље и положене у ковчег, где су лежале до 1716 год. Тада су пренесене у манастир Јазак у Фрушкој Гори; Ил. Руварац исправио је у свом примерку ову год. у 1705.[1]

Владу самога Вукашина почиње састављач овога Родослова са срамним чином наметниковим, кога је желео у очима читалаца сасвим упропастити. Није се задовољио што га је назвао убицом и искоренитељем дома Немањића, него још вели, да је желео освету над кнезовима и да је ради тога сабрао војску (наравно огромну — 80.000!) и позвао у помоћ краља маџарскога, да би тако разорио целу Рашу. Свима врстама издајства обасипао је Вукашина. Угри су, наставља се, освојили, истина, Београд, Зворник и Мачву, али Вукашин није доспео до Раше. Бог је послао на њ турског цара Мурата. У сукобу је био побеђен и обадва брата су му погинула. Сам Вукашин побегао је са слугом Арсоем или Арсенијем, који је носио његов буздован; код Орбинија се слуга звао Никола Арсоевић. Жедан, сагнуо се Вукашин код села Карамание да се напије воде. Тада се из његових недара указа **„колайна царскаѧ, то естъ орелъ златїй, егоже царїе сербстїи единъ по единомъ ношахꙋ“** (76 = **Тепь царскаѧ...** 46), коју је он скинуо с Уроша, када га је убио. Видевши је слуга, сажали се (или је Вукашина стигла божја казна) и истим буздованом убије Вукашина **„и ѡста непогребенъ псомъ и птицамъ ко снѣдь“**. (76-7 = 47). Слуга преда орла Лазару и за то добије кнежевство дарданско и **„сотвориша его дꙋка“** (77 = 47). Одатле име те кнежевине Дукађин; други веле да је то име од његова храброга сина Дуке. То је све

[1] То је учињено по запису у *Записима и натписима*, 2151, II, 1903, стр. 13.

било 1371, када су Турци узели Дринопољ. Завршетак одељка о Вукашину има једну много спомињану реч која је побожно понављана, с много свечаности: „**Тако бо навѣтникъ** (да ли наметник?), **и убица и разоритель своегѡ отечества, скончасѧ со всемъ своимъ воинствомъ**". (77 = 47).[1] С овом речју је још лако, али је много теже с »колајном« Троношког Родослова. У Општем Листу стоји да је слуга угледао на Вукашину „**Тепь царскаѧ**" (47); то је погрешно место »чепь царская« или »цѣпь царская«. Милојевић је поред »Тепь« додао: (тако), значи није разумео текст. А он је добар. И у словенском изводу Орбинија стоји »чепь царскую« (239), превод с талијанскога »vna collana« (277), јер »чепь« и »цѣпь« руски значе исто, ланац. Откуда Троношком Родослову »колајна«? Када састављач не би тако самовољно извртао своје изворе и када и Јосиф не би уметао у текст глосе и мењао га, онда би се могло доћи на мисао, да је онај ко је заменио »чепь« с колајном знао за талијански текст и од »collana« начинио колајна. Али у то је тешко веровати. Ја сам себи често стављао питање, да ли је патријарх Пајсије знао за талијанског Орбинија? На њ ме је упућивало много шта у његову Животу цара Уроша. Али код Троношког Родослова нисам се то морао питати. Напротив. Утврдио сам несумњиво, да су у њему нека места и изрази преписани из словенског извода Орбинија. Остаје као несигурно само ово место. Ја, засад, мислим да је преписивач измислио »колајну«, и да се та реч, по звуку, сасвим случајно слаже с талијанском »collana«.

Последице Маричке битке (која се не зове тим именом) нису само измаштане, него су измишљотине помешане с тачним вестима. Састављач је измислио како је Марко

---

[1] *Руварац И.*, Историјско-географско иверје, Стражилово, 1887, 378—81. И ова једнака реч, наветник, у Троношком Родослову и Општем Листу одлично сведочи да су обадва рукописа исте редакције. О овој речи и њеној употреби код нас (која је сложенија него што је И. Руварац мислио) треба наново написати један исцрпнији прилог. Ја овде спомињем, ради тога, само два места, с изразима навет и наветник, једно у Пајсијеву Животу цара Уроша (Гласник Српског ученог друштва, XXII, 1867, 220) и друго у Сербијанки Симе Милутиновића (I, 82). Занимљив је и цитат код Т. Остојића (Доситеј... у Хопову, 1907, 92).

Краљевић затворио теснаце код Пазарџика и како су се Турци (тек тада!) утврдили у Европи, пошто нико није излазио против њих. Лазар се борио с Алтоманом. Из Бранковића и Хронографа преузео је опис српских страдања након Маричке катастрофе, а сва је прилика да је знао и за дирљиви, тужни запис о страхотама после српске погибије на Марици.[1] Завршетак је врло занимљив: „**Тако бо господъ богъ ради Вѫкашина предаде и державѫ егѡ въ разореніе**‘, (77 = 48). И Бранковић има слично место, али тамо стоји да је божја казна стигла Србе због праведне смрти Дечанскога, као што су стари Срби обично мислили.[2] Много сличнији је овом Родослову Рајић, који у својој Историји слично тумачи српску пропаст.[3] Такво схватање је, уосталом, ушло дубоко у XIX век.

Раша је остала шест година без краља, у безвлађу. Неслога српске господе, који су сваки у свом делу владали, јачала је Турке и они су пренели престо у Једрене. Састављач је по Бранковићу хтео утврдити, како је црква прва покушала сређивање земље, али је све збркао.[4] Патријарх Јефрем сазвао је сабор у Пећ, где је Лазар изабран за великог кнеза; наглашава се да је потекао од две царске лозе, јер је био син кћери Милутинове, а унуке Андроника Палеолога; зато је раније и измишљена удадба те Милутинове кћери за Припца Гребељановића.[5] На сабор су дошли сви кнезови, осим Алтомана. Лазар је помазан у Призрену 1377 год. и тада су му се сви кнезови покорили осим Марка, који је тајно отишао у Прилеп. Састављач овога Родослова је цело приказивање зачињао оваквим драматичним заплетима.

Лазареву владу почиње с борбом против Николе Алтомана, кога је Кнез после три године ухватио и секиром погубио; то је позната летописна вест, наравно дотерана. Балшу је Лазар штедео. Покорио је босанског бана, ударио

---

[1] *Хронике,* III, 365; *Хронограф Житомислићки,* ed. Дучић, IV, 10—1; *Записи и натписи,* 4944, III, стр. 43.

[2] *Хронике,* III, 367—9.

[3] II, 696.

[4] *Хронике* IV, 377—8.

[5] Састављач је то тврдио, макар да је у Цетињском Родослову нашао за Лазара: „**Не бѣше же ѿ царскыѥ крьве, тьчїю жена его...**“ *Стојановић Љ.,* Стари српски родослови и летописи, 1927, 133 (стр. 87).

је на Маџаре и отео им Београд, са Сремом и Зворником. При измирењу дао је своју кћерку палатину Николи Гари; то је из Бранковића, али удешено.[1] Даље је све највише гола измишљотина: Лазар је, вели се, смирио грофове захумске, далматинске и приморских острва. Наметнуо је и Дубровнику данак (то није смео заборавити!). Умирио је и Балшу и верио своју најмлађу кћерку, Миљу, са сином Балшиним; но она је касније дана Бајазиту, а за Балшића је пошла удовица Милоша Обилића. Ипак Балша није био веран, него притворан „ꙗкоже ѡбично всегда есть у Зѣѣанѡвь и предѣлѣхь земли той;" (79 = 49); то има и Прича о Косовској бици.[2] Балша се само из страха претварао. Наставак је без реда, збуњен. Лазар се много мучио, но без правога успеха, јер кад је нестало праве царске лозе „было царство безъ главы, и многи ѡсамовластилисѧ" (80 = 49). Неред је захватио и свештенство. По Бранковићу, али на нарочити начин, наставља се, како су се и архијереји угледали на световну господу.[3] Зато се патријарх Јефрем и повукао и оставио Спиридона место себе, али тај умре. За њим су дошли Данило и Сава, но и тај умре. Сада Кнез сазове сабор и нареди да се изабере најспособнији. Састављачева склоност претеривању овде се показала сасвим отворено. Како он описује борбе између духовних лица! Батине, отров! Напослетку је, чудом, поново изабран Јефрем. Онда је заграбљено из Бранковића раније причање о мисији монаха Исаије ради измирења српске и грчке цркве.[4] Све је извитоперено; чини се са жељом — да се отклоне беде које су стизале Србе од проглашења патријаршије и царства. Јер овде се тврди да је измирење закључено тако — да Срби отсад опет имају краљеве, архиепископ српски да носи титулу патријарха, а митрополита да буде два, један, који је уз краља, и скопски; овај последњи ради разлога који су изнесени с веома смушеном ученошћу.

Приказивање Косовске битке започиње састављач овога Родослова, по свом утврђеном начину, с правим драматским заплетом: Све зло стиже Србе с Вукашина и његових. То је

[1] *Хронике,* IV, 378, Уп. *Орбини,* о. с., 249.
[2] *Starine,* X (1878), 200.
[3] *Хронике,* IV, 388—92.
[4] *Ibidem,* 378—87.

главна мисао. Лазар се умирио са свима околним државама, али у својој држави није могао мир учинити: **„ѹзрокже в'семꙋ Марко Вꙋкашиновъ синъ“** (81 = 51, са занимљивим уметком: **Бог знаеть**). Лазар је и против воље кренуо против њега, победио га и узео његову земљу. Нато Марко побеже Мурату и остаде код њега **„во слꙋжбахъ по всѧ днїй, подвизаꙗсѧ и раздражаѧ Амꙋрата на Лазара и державꙋ егѡ“** (81—2 = 51); то је све дотерана народна традиција. Писао је писма српским кнежевима, највише Балши, против Лазара; њему је обећавао и власт над Србима, ако султан надвлада. Мурат се кренуо с војском од 300.000, али је пустио глас, да иде на Цариград, и тако је преварио Лазара. Турску војску предводили су Марко и брат му Андрија. Теснаце су прешли без муке. Освојили су Дупницу, Коласију, Кратово, Штип и Скопље. Марко је без боја примио своје бивше градове. Пролаз Муратов кроз Српске Земље описује се овде сасвим онако као у једној арбанској песми о Косовској бици: Султан је пролазио мирно, без крађе, пљачке и огња, до Косова, где је пустио коње да се одморе;[1] по овом Родослову снабдевао је војску из Маркових земаља. С Косова је писао Лазару писмо, које је спретно измишљено ради дубљега утиска. Заповедао му је да дође да се поклони и да данак донесе, јер он је »убио« Вукашина и добио његову земљу, а Лазар ју је присвојио; то је тачно турско схватање. Ако неће, а хоће и даље да влада и да се краљем зове, нека изађе на бој. Султан ће га помиловати, само ако се поклони. И Лазар одговара измишљеним писмом, које почиње: **„Лазаръ рабъ Христовъ кнѧзъ и началовождъ кнѧзей расїйстїй и подлежащимъ странамъ...“** (83 = 52); то су partes subjectae или annexae угарских извора! И даље је писмо такво као да га је писао угарски краљ из времена највеће власти сталежâ. Лазар као да би се поклонио и данак донео и престао се краљем звати, но то није у његовој власти: **»Сїѧ всѧ во моей власти несꙋтъ, но кнѧзы и велможи в'сеѧ земли Сербской поставише мене.«** (83 = 32). Он је везан за своју заклетву. Зато нека султан чека на Косову, па ако кнезови рекну да се поклони, он ће се поклонити, а ако буду противни, он ће се пред свима први борити: **»Тако во поло-**

[1] *Елезовић Г.,* Једна арнаутска варианта о боју на Косову, Архив за арбанаску старину, I (1923), 54—67.

жнхъ закѣтъ мой съ ними« (84 = 32). Ако њега узгони, земљу ће упропастити, иако се Лазар против воље бије. То није добро схваћен дух народне традиције о Кнезу Лазару. Све је упропаштено маџарским схватањем владарева положаја према племству. Писмо је чак и датирано — у Крушевцу 24 маја 1389!

Опис саме Косовске битке у овом Родослову прибавио му је највише љубитеља и поштовалаца. Због њега му се највише гледало кроз прсте у збуњеном изношењу чињеница, у отвореном извртању и самовољном измишљању. Цели опис је сложен по српској и арбанаској народној традицији, по Бранковићевим Хроникама и Орбинију, који је већ Бранковићу био главна основа у приказивању знамените битке. Ти разнородни делови повезани су рационалистичким копчама, да би разлагање изгледало што вероватније, и искићени су стилским украсима, да би прича била што занимљивија. Композиција није савршена. Има чак и понављања. Али је цело разлагање задахнуто искреним, дубоко тужним расположењем, које мора оставити јак утисак.

Мурату се, вели прича, учинио Лазарев одговор потпуно прав. Остао је на Косову, богатом златом, сребром, хлебом, вином и сваким изобиљем. Коње је пустио на бољу храну. Док је чекао Лазара, није ништа рушио осим веселих двора (то је, наравно, Lusthaus) Немањића на Породимљи, Милошева двора у Липљану,[1] Страхињина у Топлици и Југ-Богданова у Лесковцу. Иначе ништа није дао дирнути, сасвим као што тврди и арбанаска песма. Лазару је дао седамнаест дана на размишљање. После већања у Крушевцу, одлучи се већина Срба на бој, и Лазар, с патријархом Арсенијем II, упути кнезовима заповести и молбе да се крећу на Косово. Сам Лазар скупи 60.000 војника, изађе против Мурата и чекаше своје на рекама Ситници и Лабу. Балша је скупио војску, но није долазио, него је чекао да се испуни Марково обећање. Радич, кнез захумски и приморски, од крви Беле Уроша, стигао је тек после боја, пробо се мачем и лежи и сад на месту где је Радичев гроб. И Вук Бранковић лукавствовао је Лазару, наговорен од Балше и Марка и за-

[1] Милош с Косова: *Чајкановић В.,* Мотиви прве арнаутске песме о боју на Косову, Архив за арбанаску старину, I (1923), 69.

вистан на Милоша, кога је Лазар учинио главним заповедником војске. То се истиче на прво место, онда се додаје верзија народне традиције о свађи између кћери Лазаревих, о појединку између Милоша и Вука и о Вуковој освети. Он оптуживаше Лазару Милоша, како ће га издати заједно са својим пријатељима Миланом Топличанином и Иваном Косанчићем, од којих је један био тумач на турски и морао је ићи међу Турке, па је то Вук употребио да их сумњичи пред Лазаром. На вечери 14 јунија „ꙋ денъ сѹботнїй спрѧмо недѣли“ (86 = 54) било је речи о издајицама, највише о Балши, који је већ открио тајну свога срца. Лазар „на мнѡгъ часъ лежа ѿ печали сердца на десницѣ главою молча на трапезѣ“ (86 = 54), узме чашу и наздрави Милошу као новој невери. Даље је све по народној традицији, чак са стихом: „тко є вѣра, тко ли є невѣра“ (87 = 54). Милош оде с друговима, а Лазар остане, уверен да га Милош неће издати.

Рано ујутру служило се јутрење с литургијом у Самодрежи, која је била више од два часа од турске војске.[1] Кнез Лазар је био у цркви. Дотле је Милош са својим друговима кренуо у турски табор. Султан је наредио да га уведу, заједно са Миланом, тумачем, јер се надао да је Милош дошао да се преда или да говори о предаји свих Срба. Уведен пред Мурата, приближи се и, као да ће му руку пољубити, извуче нож и прободе цара. Милана одмах ту убише Турци, а Милош и Иван одолеваху им, док Ивану не отсеку прво десницу а онда га убише. Милош би се пробио кроз Турке, да му од махања мачем није ударила крв на нос. С том верзијом је одмах (без велике пажње) скопчана позната прича (коју зна и арбанаска традиција) о баби која је световала Турке да подметну мачеве Милошеву коњу; после је Милош баби одгризао нос, и одатле се прозвало село Бабин нос. Милош се два пута одбацио копљем, а када се трећи пут хтео одбацити, копље му се сломи и Турци га ухватише. Жив је изведен пред Мурата, који је заповедио да га чувају и започну битку, како би видео на коме ће остати победа. Цело ово разлагање основано је на српској и арбанаској традицији, која је много попуњавана и мењана измишљотинама састављача овог Ро-

[1] *Нушић Б.*, Косово, опис земље и народа, Књиге Матице Српске, 9, II, 1903, 84—6.

дослова. У даљем разлагању он се нешто више ослањао на Бранковића.

Кад Турци наступише, позваше Кнеза Лазара из цркве. Он одмах нареди да Милош построји војску, али му јавише да је он са својим друговима отишао у Турке. На тај глас смутише се кнезови и војводе „и ѡслабѣша сердцы своими" (88 = 56), јер су поверовали да је Милош прешао Турцима, како би ови победили Србе, док им је још војска била неокупљена. Лазар, „крѣпкодꙋшанъ и всегда побѣдителъ" (89 = 56), није се смутио. Охрабрио је говором војску; то је из Бранковића.[1] Када је укрепио срца војника, прекрсти војску мачем и крене је на Турке. Потиснуо их је чак до султанова шатора, али тада Турци видеше да је Срба мало. Вук Бранковић, са својом силом од Босне, 10.000 војника, отступи на другу страну Ситнице.[2] Кнез Лазар га прокуне, позове војнике да пођу, који хоће, за Вуком: „и азъ бо днесъ ꙋмрети хощꙋ за вѣрꙋ христіѡвꙋ и церкви божїа, ѡставшїй же по мнѣ горшаѧ дочекати бꙋдꙋтъ" (89 = 56); тако је, по арбанаској традицији, и Мурат позивао своје војнике да отступи, ко год хоће. Лазар с мало војске, у другом сукобу, силно се бораше и, како је био моћан јунак, победио би, да му се није војска разбегла и устрашила „или божіе неко хотѣніе" (89. Општи лист не говори о бегању и страху војске него: „аще неби фортꙋн егѡ издала, или божіе нѣкое хотѣніе" ..56). Он се бораше и даље. Три пута је коњ под њим падао и војска се збуњивала, али он је настављао борбу, јер му је било јављено да стиже захумски кнез Радич. Када је погинуо Југ-Богдан с девет синова, који су водили лево крило, и Лазар видео да је, већ изнемогао, од свих остављен, наже и он у бег, сав у својој и туђој крви; шеснаест је рана на себи имао, које се и сада виде.[3] Турци су га оштро гонили. У бегу упаде Кнез Лазар у курјачју јаму, Турци га ухватише

---

[1] *Хронике,* IV, 413—4. Уп. *Орбини,* о. с., 252. Благо пребацивање Милошу, што није рекао ради чега одлази у Турке, преузето је из Бранковића, где је нешто јаче.

[2] *Василије Петровић,* у Историји о Црној Гори, вели да је Вук побегао с »12 тисящь Босняковъ изрядне коннице«. Летопис Матице Српске, 68 (1845), 12—3. Позната народна песма о издаји Босанаца зависна је од ове традиције.

[3] *Радојчић Н.,* Шеснаест рана Кнеза Лазара, Гласник Истор. друштва у Новом Саду, III, 1930, 104—5.

и изведоше пред султана; ово је преузето из Бранковића.[1] Султан га је питао, зашто је толико крви пролио и њега и себе убио. Лазар је свалио одговорност на султана, с мутним оправдањем, да султан није време дочекао. На султанову заповест отсеку главу и Лазару и Милошу. Пре тога је још Лазар, дознавши шта је Милош учинио, благословио његово дело, али му је и запретио да ће одговарати пред Богом за толику проливену крв; то је примљено од Бранковића, који је желео смањити славу Милошеву.[2] Тако су обојица посечени, и Мурат тога часа умре. Његову су утробу сахранили на Косову, а тело су пренели у Брусу. Те године остала је Србија у миру, док нису Турци поставили Бајазита за цара. Даљи додаци много кваре јединственост композиције. Понавља се причица о Радичу, кнезу захумском, даље се наставља, како је Балша очекивао да ће га сталежи понудити краљевством, а кад они то нису учинили, него га одбили, он опљачка Хвосно, куда се био спустио, и врати се. И Вук Бранковић је желео краљевство, но због његова издајства нико га није хтео. Изабран је Стефан Лазаревић да влада заједно с матером. Тело Лазарево и Милошево сахрањено је заједно с утробом Муратовом. Милоша су његови извадили и сахранили у једној цркви близу реке Лаба, где испод олтара извире лековита, кисела вода.[3] Над Лазаревим гробом указивала се небеска светлост. Када је откопан, било је у њему тело цело и посвећено. С чашћу је пренесено у Раваницу, а одатле 1669 (!) „належащıи долголѣтной браны междꙋ цесаремъ и тꙋркωмъ“ (92=58) пренесене су моћи Кнежеве у Врдник, у Срем.[4]

Друге године по Косовској бици вратио се Бајазит с великом војском, покорио Србе, Бугаре и Грке и ушао у Рашу. Договорно предали су му се Стефан и Вук; овај ради тога, јер се надао власти од Турака. Бајазит преда, међутим, власт над Рашом Стефану; састављач је измислио уговор и наводи га као од речи до речи: Стефан би морао

---

[1] *Хронике,* IV, 418. Уп. *Орбини,* о. с., 232.

[2] *Ibidem,* 400—1. Уп. *Starine,* X (1878), 199—200.

[3] *Гильфердингъ,* Поѣздка, 270. *Нушић Б.,* о. с., 80-2. *Време,* 10 јуни 1928.

[4] И ова година је сведочанство да Троношки Родослов и Општи лист припадају истој редакцији.

давати, по томе уговору, годишње 30.000 војника и 20.000 дуката Турцима и сваки српски деспот још сестру или кћер султану; то је све измишљено. Даље је састављач овога Родослова још смелије измишљао, како се вереница Балшина сина, сада Милева (не Миља), сестра Стефанова, удала за Бајазита. Балшић је добио удовицу Милоша Обилића, која му је родила кћер Ангелину. Ова се удала за Стефана Бранковића и с њим родила светитеље, архиепископа Максима и деспота Јована. Тек онда се додаје, да је Бајазит због малолетности Стефанове поверио Вуку не да влада Рашом, него да управља. Но »сталежи« и народ слушали су »краљицу« Милицу, која је подигла Љубостињу и тамо се замонашила с многим високим госпођама којих су мужеви пали на Косову; после смрти је ту сахрањена и из гроба јој и данас истиче миро. Вук је владао са Стефаном, али је Бајазит на њега нешто посумњао и бацио га у тамницу; то је по Орбинију и народној традицији.[1] Вук поткупи стражу и побегне у Босну. Тамо се, код Травника, отворила земља и прогутала га. То је познати Клокот Вуков; ради те традиције измишљено је давно раније (67 = 40), како је цар Душан дао Вукову оцу Босну; и то је рационализам! Даље је разлагање сасвим збуњено, пуно измишљотина. Браћа Вука Бранковића протерала су његову жену и синове, Георгија и Лазара, у Далмацију, одакле су они пошли на тужбу Бајазиту; то је, ваљда, изврнуто по Орбинију.[2] Стефан се смиловао на њих (на Вукову браћу!) и оставио им власт над Рамом, но у доњој Босни поставио је другога »генерала«, у Сребреници. Народ с њим не беше задовољан, побуни се и убије га. Стефан по други пут уђе у Босну и ожени се кћерком горњобосанског бана Твртка. Даље је из Орбинија, али ево како изврнуто и рационализирано:

---

[1] *Орбини,* о. с., 257. Преузето готово од речи до речи.

[2] *Орбини,* о.с. 253.

»Егдаже отложілся городъ Сребарніца, поіде тамо самъ Деспота съ воіскомъ своіомъ въ лѣто 1420: идѣже поімавъ обіицъ Губернатора посланного тамо прежде, пріказалъ ихъ умертвіти разными мученьми, употребляя туюже жестокость надъ нѣкоторыми купцами Рагузскіми, подъ прітворствомъ сопрічастія въ реченномъ убіиствѣ. Аще и ихъ невінности, и доказанія, и поношенія учіненная ему обьявлены быша отъ страны рѣчи посполітои Рагузскои: обаче и самъ праведнымъ отъ бога наказаніемъ наказанъ. Ѣздя бо во едінъ денъ на конѣ блізъ реченного города Срѣбарніцы, паде съ коня мертвъ скоропостіжною смертію въ лѣто 1421.«

Орбини, о. с. 257—8.

„Таже повращамсѧ во градъ свой столній Белградъ; и бивъ во градѣ Сребренницы, не разсѹдно повелѣ, многіа побити со всѣмъ домомъ, и малїа отроки ихъ. Таже исходѧ изъ града конь подъ нимъ возбѣснсѧ, съ негоже Стефанъ силно упалъ и сокрѹшилсѧ и лона потерѧлъ; пребыстъ прочее безчаденъ“.

Троношки Родослов, 95.

Општи лист, 60.

Синови Вукови хтели су, с двора султанова, ратовати против својих стричева, но ујак их није хтео пропустити кроз Рашу. Зато су пренели тужбу са стричева на ујака. Али Бајазит му, ради љубави своје жене, ништа не учини. Тако су Георгије и Лазар Бранковићи остали на Порти, док није Бајазит заратио с Тамерланом. У његовој силној војсци било је и 40.000 Срба, са Стефаном и Вуком Лазаревићем и Георгијем и Лазаром Бранковићем. После Тамерланове победе сви су живи ухваћени и затворени заједно с неким својим Србима. Но они су прокопали тамницу и побегли у Цариград; највећи део свега овога причања измишљен је. Из Бранковића је преписано, како је цар Манојло дао Стефану деспотску титулу.[1] Сестрићи су се и цару тужили на њ, али их он баци у тамницу. Деспот се крене у Србију морем — због борбе између Бајазитових синова — и у Мореји ожени брата Вука кћерком Томе Палеолога; прво је преузето из Бранковића, а женидба је из-

[1] *Хронике*, IV, 500.

мишљена.[1] Бајазитови синови су се између себе борили, а Стефан је с братом у Београду мирно владао, „**неимѣѧ ни каквїа бѣди ниже дани комѹ даѧ**“ (96=61).

Бранковићи су остали у затвору. Због лепоте, речитости и умности заволи цар Манојло Георгија, пусти браћу из затвора и да Георгију своју кћер Ирину за жену; то је све измишљено; састављач овога Родослова у женидбама с највише смелости измишља; по Бранковићу је Ирина сестра цара Јована Палеолога. Замршени период српске историје за време борби између синова Бајазитових приказан је савршено збуњено: Лазар Бранковић отишао је, прича се овде, Сулејману, сину Бајазитову, и бунио га против ујака. Но ту се није дало ништа постићи. Онда Бранковићи побуне млађег ујака против старијег и присиле га — после борбе, у којој су их и Турци помагали — да се против воље раздели с братом. Деоба је сасвим фантастично приказана: Стефан је задржао Београд, Тривалију, Рашу, Срем, део Славоније, Раму, Доњу Босну, Херцеговину и Захумље, а Вук је добио обе Зете и обе Мизије, Дарданију, Епирот (!) и део Македоније. Овим пространством земаља опијале су се читаве генерације! Но Вук је више живео у Дринопољу и зато, када Муса порази и убије Сулејмана, он у Дринопољу убије и Вука и његова сестрића Лазара. Тада Стефан доби и Рашу, но с неким данком. Мирно је живео у Београду. Подигао је Каленић и Манасију с трима оградама „**сего ради во владѣнїи нинѣ тѹрецкомъ, стража тѹрскаѧ всегда ѡбрѣташесѧ.**“ (98 = 63).

Ту је Стефан и сахрањен. Позната прича о милостињи Стефановој испричана је и овде.[2] Без обзира на сасвим искидану композицију, наставља се даље о Стефану: Када је Мурат победио Мусу, измири се са Стефаном, јер му је он био ујак и јер му је дао Георгијеву кћер за жену; све саме измишљотине, од којих прва није само састављача овога Родослова. Када је Стефан остарео, умро је 19 јунија у Београду; то је измишљено на силу Бога, јер састављач је морао бар то знати, где је умро деспот Стефан.

---

[1] *Ibidem*, 517.

[2] *Житомислићки хронограф*, ed. Дучић, IV, 191. *Стојановић*, Стари српски родослови и летописи, 1927, 136, стр. 100.

Тек после описа његове смрти описују се, по Бранковићу, чуда пре и после његове смрти. Све збуњено[1]

Почетак владе Георгија Бранковића, деспота Ђурђа, почиње с измишљотинама и ученим збркама. Он је, вели се, још за живота Стефанова проглашен за наследника, а одмах после његове смрти опасао се у Београду влашћу над Рашом. Одмах на почетку владања отступили су од новог деспота „Баїшшићи или Божїйдаръ“ (100 = 64). То је пренесено из Бранковића, али сасвим неумесно.[2] Тамо се изводи име Бесараба од Божији раб, а овде се, без икакве сличности, прави слична етимологија. Осим Балшића одметнули су се од Ђурђа делови Босне и Албанија, коју су Турци узели, а Маџари су одмах након смрти Стефанове узели Мачву, Зворник и Срем, као своје наслетство. Када је Мурат дознао да је Стефан умро без наследника и Ђурађ примио власт без његова знања, он крене на Србију. Разарајући и пленећи, доспе до Мораве и Равна и врати се на Косово. Разори Призрен, падне под Нови Град, али га не могаше узети због зиме и због доласка Маџара на Дунав; разлагање је толико збуњено да није лако рећи о чему је овде реч — о Новом Брду или о Новом Граду, свакојако о Новом Брду.[3] Нато се султан измири с Ђурђем, да му део земље, наметну му данак, узме му као залогу верности два сина, па удари на Угре. Деспот је ове тајно помагао, зато султан наново крене на њ. Он се није могао бранити, него са сином Лазаром побегне у Зету, у Бар. Турци се крену за њим, не пљачкајући земље, и опседну Бар, но Барани деспота тајно испусте и он побегне у Дубровник; то је све по Орбинију.[4] Дубровчани су се бојали држати Ђурђа, да не би Турци на њих навалили. Деспот, избезумљен од страха, остави све своје богатство у Дубровнику. Лукави Дубровчани, као да би се одбранили од Турака, узеше тада од Ђурђа листић: Све што сам и како сам собом донео, тако сам и однео. На тај начин државно српско благо, доспело руку Ђурђевих, заувек остаде у Дубровнику. Ово је

---

[1] *Хронике,* IV, 516.

[2] *Хронике,* III, 248.

[3] *Руварац И.,* Прилошци историјској географији Србије, Летопис Матице Српске, 229 (1905), 1-3.

[4] *Орбини,* о. с. 259.

донекле преузето из Бранковића, који је маштао о Ђурђеву благу, али је написао ипак само као хипотезу, да је оно остало Дубровнику.[1] Састављач овога Родослова, међутим, сматра то за чињеницу, па је чак измислио и Ђурђеву признаницу. Даље разлагање је по Орбинију, али јако збркано.[2] Ђурађ се, вели прича, морем упутио у Далмацију и одатле је отишао у Будим, али краља Владислава није нашао ту, него у Бечу, код цара Сигисмунда (који је већ давно умро!). Жалио се и молио помоћ. Цар му заповеди да прими римску веру, али деспот не хтеде. Имао је диспут „со фратромъ Ѳеωлогомъ бечкимъ" (102 = 66) и победио га; то се тиче познатог разговора деспотова с Капистраном. Помоћи деспот није добио, него само празна обећања. Још су Угри, против воље Ђурђеве, утврдили са Србима вечни мир: Деспот је дао Маџарима Београд с Мачвом, а они њему и његовим наследницима Срем и део Славоније, са Шиклушем! Ђурађ оде у Шиклуш, а Маџари уђу у Београд. Српски грађани, који нису хтели остати, оду за деспотом у Шиклуш. То је део легенде о деспоту Стефану Штиљановићу, али све збркано, да се једва може препознати.

Када је Мурат дознао за погодбу између Срба и Маџара, хтеде убити оба сина деспотова, али их, на женину молбу, само ослепи. То је по Орбинију.[3] Даље је само маштање, без икакве основе. Ђурађ је, вели се, верио свога сина Лазара с унуком Јована Хуњадија. Нато су Срби и Маџари провалили у деспотове земље, ослободили Србе и освојили део Бугарске, до Варне. Ту је склопљен мир, како су Маџари хтели. Тешко би било већма изврнути чињенице. Ђурађ је добио своје бивше земље и своја два сина, које кад виде »аки мертавъ на землю ѵпалъ" (104 = 66-7). То је преузето из Орбинија, изузетно готово од речи до речи, »что едва не паде на землю«.[4] Настак је по Бранковићу (рђаво схваћеном) и Орбинију (изврнутом). Мир је ипак склопљен, вели се, с тешким заклетвама Хришћана и Турака. Но када је папа дознао за победу Владислављеву,

[1] *Хронике,* IV, 546.
[2] *Орбини,* о. с., 263.
[3] *Ibidem,* 259.
[4] *Ibidem,* 260.

он пошаље кардинала Јована (Бранковић има, наравно, Јулијана), који Маџаре разреши заклетве, да би поново ударили на Турке; место је написано врло оштро против папа.[1] Деспот, међутим, не хтеде кршити заклетву, те се Маџари ражљутише и отац Лазареве вереници не даде му је. Даље се из збуњена приповедања наслућује Орбини, где говори о маџарском рату и о том како је деспот спречио и победом присилио Скендер-бега да се не сједини с краљем Владиславом, него да с војском, повереном од Турака, оде у Албанију;[2] име Кастриота изводи се од града Костура, а Скендер-бега од Скадра, где је живео. Деспот је био затворио улазе и путове своје земље да угарска војска не би на повратку пљачкала земљу. Султан изађе до Варне, **„идѣже миръ прежде утвердиша“** (106 = 68). У почетку борбе стану брзо превлађивати Угри. Кад султан то виде, зазове у помоћ Христа, на чије су се еванђеље Угри криво клели, у помоћ и победи Хришћане. То је узето, донекле, из Бранковића.[3] Крај описа је измишљен: **„Самъ же краль Владиславъ раненъ бѣгомъ спасеся“** (106 = 68, с додатком **чрезъ Влахію**). Хуњадијев рат с Турцима (1448) приказан је ванредно збуњено, по Орбинију и Бранковићу; Орбини је сам изазвао неке збрке, Бранковић не.[4] Рат се уопште не описује опширно, него највише бег Хуњадијев. Само се, као узгред, спомиње да је Хуњади потучен на Косову, па се одмах прелази на опис његова бега. Ухваћен је, вели се, од деспотових људи, и деспот га је хтео убити, но Хуњадијев син га умири и начини овај договор: Хуњади враћа Београд, даје своју унуку за деспотова сина и плаћа 2,000.000 дуката (своте су у овом Родослову увек фантастично велике). Основа за измишљање био је Орбини, али је употребљен и Бранковић.[5] Хуњади је нагло заборавио на сина у таоштву па је, пуштен из ропства, пљачкао Србију. Ипак великаши наговоре деспота да му врати сина. Тако он и учини, но Хуњади му се и даље светио. То је већ прави роман! Чак је и султана обавестио о договору, па султан крене војску на

[1] *Хронике,* IV, 574-5.
[2] *Орбини,* о. с. 261.
[3] *Хронике,* IV, 595-6.
[4] *Ibidem,* 599-600. *Орбини,* о. с. 261.
[5] *Орбини,* о. с., 262. *Хронике,* IV, 669 и д.

деспота што је пустио Хуњадија; то је по Бранковићу.[1] У наставку су побркани Орбини и Бранковић у једној причи, која је, делом, већ исприповедана:[2] Кад је Мурат послао војску на деспота, да га доведе жива или мртва, он побегне из Смедерева и упадне у заседу Хуњадијевих војника. Ти су га брзо Дунавом одвели у Будим, а одатле је бачен у Беч. Тамо је био затворен, суђен и три су му прста отсечена на десној руци; наравно они којима се крстио! Пошто му нису могли зауставити крв, пуштен је у Београд, но на путу умре од излива крви. Тело му је однесено у Београд и тамо сахрањено у саборној цркви. То је све силом измишљено, јер ни Орбини ни Бранковић нису давали нимало повода за овакво разлагање.[3] Такав је и конац владе Ђурђеве: Он је препустио Београд Мацарима, а султан је, када је чуо да је деспот одведен, на молбу своје жене (од које је имао синове наследнике), оставио њеној матери и браћи на издржавање Тривалију и горњу Рашу. Остало је он притиснуо, но и кнезови су понешто држали, непрестано се бијући с Турцима.

У самовољном извртању Орбинија и Бранковића настављено је приказивање српске прошлости, која је романтизирана у толикој мери да овај Родослов на местима прелази, доиста, у белетристичну историографију. Ирина је, вели се, Григорија, ма да је био слеп, задеспотила и владала с њиме Тривалијом и Сремом; шта је он замишљао под Тривалијом?! Властољубиви Лазар отрује брата, иза кога је остао син Вук. Нато Ирина задеспоти Стефана, а када је Лазар видео да му мати смета самовласти, он **»и матерх свою Иринꙋ во салати ѡкормилх«** (108 = 70); то је готово преписано из Орбинија: »и окормілъ въ нѣкакой салатѣ«.[4] Она је сахрањена у Смедереву, а Григорије у Боговађи; све погрешно.

Када је слепи Стефан разумео безакоње свога брата, он побегне са женом Ангелином и синовима Максимом и Јованом и братићем Вуком у Срем, где га је угарски краљ утврдио у власти; то је донекле по Бранковићу.[5]

[1] *Хронике,* IV, 672.
[2] *Орбини,* о. с., 263-4. *Хронике,* IV, 724-5.
[3] *Ibidem.*
[4] *Орбини,* о. с., 265. Уп. *Хронике,* IV, 728.
[5] *Хронике,* IV, 788.

Лазар се венчао на деспотство 1459. Није оставио за собом ни успомене, ни порода. Презрен од свих, умре у великој тузи. То је достојан крај романа о једном изроду, какав је Лазар приказан.

За војводу је изабран Михаило Богојевић да заједно влада са женом Лазаревом и даје данак Турцима. Но чим султан Бајазит II дозна да је земља без наслетства, пошаље Мехмед-пашу да влада Тривалијом; то је све изврнуто. Деспина Јелена позове га у Смедерево »аки на почитаніе и дрꙋжбꙋ« (109=70), превари, ухвати и пошаље на дар свом ујаку краљу Матији; то је, донекле, из Орбинија, где стоји, »подъ видомъ дружбы.«[1] Султан се смисли осветити за ту срамоту, али деспотица и војвода не смедоше га ни дочекати, него своје земље дадоше Угрима »ѿ ꙋгровже взѧша поселеніѧ въ Банатꙋ и Ꙗнополѣ и Бачкои« (109 = 71). Тако Србија, по овом схватању, није освојена, него замењена: »И людіе землы трибалскіа болшій преселишасѧ чрезъ дꙋнаѧ, немощнѣйшіи же, иже восхотѣша, из'ѡсташа на мѣстехъ своихъ.« (109-19 = 71). То је тачно опажено. Само због јаке патриотске тенденције истиче састављач овога Родослова, још једанпут, да Србија није Србима отета, него су је они заменили с Маџарима, а Турци су је онда од ових освојили. Срби су још спасли и деспотско достојанство.

Када је Србија освојена, добила је два санџака у Смедереву. Први је био Али-бег, кога су Срби прозвали Бали-бег; то је по Бранковићу.[2] Када је тај проклетник дознао да су српске војводе Стефан и Дмитар Јакшић и Стефан Бранковић са својом војском под Прагом, у служби краља Матијаша, он навали на Банат, опљачка га и пороби. Више од 60.000 деце одвучено је тада у ропство, Темишвар је попаљен, исто тако куће Јакшића и Шевића. Чим то дознаше Срби под Прагом, вратише се, пређу Дунав и навале на Бали-бега. Дмитар Јакшић се борио с Бали-Бегом и ножем га заклао; то је све против Бранковића, одакле је иначе прегледано, јер је Дмитар ту погинуо 8 нов. 1485.[3] Састављач овога Родослова то није хтео рећи. Ни смрт Змај-Огњеногa Вука није хтео опи-

---

[1] *Орбини,* о. с., 266.

[2] *Хронике,* IV, 815 и д. и 989.

[3] *Ibidem,* 882-4. *Станојевић С.,* Нешто о Јакшићима, 1901, 4.

сати по Бранковићу. По њему су Стефан Јакшић и Вук Гргуровић били војводе деспота Стефана, који је живео у Срему и у Шиклушу. Вук је, наставља се, у угарској служби страдао, погођен танетом велике пушке у Босни. Није оставио наследника; није, дакле, састављач овога Родослова веровао Бранковићу који вели да је Вук имао синове, Вука и Павла.[1] Деспот Стефан подигао је многе цркве и манастире, међу њима Хопово и Крушедол, где је умро и сахрањен.

Његов син Максим постригао се и постао архиепископ »влахозапланински«; то је Бранковићев израз; он је знао и световно име Максимово, али погрешно; састављач овога Родослова га уопште не наводи.[2] И мати Ангелина се замонашила и подигла женски манастир близу Крушедола. Ту је живела и умрла. Положена је поред свога мужа.

Крај деспотске власти није било лако описати по Бранковићу, јер је тенденциозан, а ни по Орбинију, јер је кратак. За другог сина Стефанова, Јована, тврди се да се задеспотио 1500 и оженио кћерком свога војводе Јакшића. Она му је родила кћер Марију; то је из Орбинија.[3] Јован је умро 1502, а за њим је владао Максим, преко својих војвода, који је умро 1516. И он, и брат, и мати посветили су се и мођи су им положене у Крушедолу, где су готово сасвим изгореле 1716 за време рата са султаном Ибрахимом.[4] Деспоство српско остало је на Јелени, жени Јовановој, до пада Будима 1521; то је по Бранковићу.[5] Њена кћи Марија удала се за Фердинанда Франкопана и родила сина Стефана и кћер Катарину, која се удала за бана Николу Зрињскога. То је преузето из Орбинија, који с тим свршава српску историју као и састављач овога Родослова; и у том, дакле, зависан је од Орбинија. Слично су, уосталом, поступали и писци других родослова и извађачи Бранковићевих Хроника, који су сви осећали крај српског деспотства као конац српске слободе.

---

[1] *Ibidem*, 892-3.
[2] *Хронике*, IV, 924.
[3] *Орбини*, о. с., 266.
[4] Уп. *Гласник*, XXI (1878), 274-5.
[5] *Хронике*, IV, 1009 и д.

III

ДОЈАКОШЊА МИШЉЕЊА О ТРОНОШКОМ РОДОСЛОВУ

Чланови Друштва Српске Словесности, који су одлучивали о судбини Троношког Родослова, били су веома опрезни у његову оцењивању. Издавач, Јанко Шафарик, овако је забележио њихово мишљење: »Читаюћи ово родословіє, нашли су членови исторійскогъ одѣленія нашегъ Друштва, да садржава у себи неке ствари, коє се досадъ у србскимъ повѣстницима или никако неспоминю, или су овде много обширніє и подробніє изложене, него у другимъ лѣтописцима, или баръ у нечемъ одступаю одъ познатогъ мнѣнія; зато су предложили..., да се овай рукописъ печата у Гласнику Друштва,...«[1] Ја нећу ређати сва мишљења после овога, него само најважнија: Знаменити руски историк А. Мајков мислио је врло лепо о овом Родослову: »Недавно, въ 1853 году, въ V-й части Гласника, изданъ еще одинъ списокъ, сдѣланный съ древнѣйшаго іеромонахомъ Іосифомъ въ монастырѣ Троношѣ въ 1791 г. Подлинникъ его оканчивался первой четвртью XVI ст. Онъ отличается отъ передыдущихъ своею полнотою, и въ составителѣ его замѣтно желаніе излагать событія въ связномъ расказѣ, а не записывать ихъ врознь, коротко и голословно. Переписчикъ же дѣлалъ отъ себя позднѣйшія дополненія и замѣчанія.«[2] Употребљавао га је веома много, од стр. 208 готово на свакој страни. Обично му је веровао, али има случајева и где га је побијао, на пр. на стр. 231; но уопште узевши веровао му је далеко више него што овај Родослов заслужује вере. Пошто је из његове Историје српскога језика Историја Срба од Ђ. Даничића преведена и у два издања штампана, то се мишљење Мајкова увукло и у најшире кругове српских читалаца и много схватање Троношког Родослова тако се одомаћило. Готово у исто време с Мајковим израдио је свој суд о овом Родослову и А. Гиљфердинг;

[1] *Гласник,* V (1853), 19.

[2] *Майковъ А.,* Исторія сербскаго языка по памятникамъ, писанымъ кирилицею, въ связи съ исторіею народа, 1857, 52.

његова Писма о историји Срба и Бугара излазила су први пут од 1854-9, а Пут по Херцеговини 1859. Ја сам његово повољно мишљење о овом Родослову већ раније навео, када сам писао о рукописима у којима је сачуван. Овде морам истаћи, да се до његова мишљења и код Срба веома много држало. С правом. Он је критичан историк. Савесно је проучавао све српске домаће изворе и дошао до врло оштра суда о њима, који је без сумње неправичан.[1] Али тим више баца у чудо његов суд о овом Родослову, који је несумњиво лошији него много од дела која је Гиљфердинг немилосрдно осуђивао. Откуда то? Зашто је и Гиљфердинг био слаб према овом извору? Задобила га је, јамачно, његова речитост, његов прагматизам, његово родољубље и, што особито важи за Гиљфердинга, моралистичка тенденција. У Троношком Родослову је свако зло кажњено према својој величини и свако добро исто тако награђено. То је роман с многобројним заплетима, већином измишљеним, и с моралистичком тезом, која је од састављача унесена у догађаје. Гиљфердинга је поражавала лакоћа с којом су стари српски писци описивали злочинства као сасвим обичне догађаје. Овде је наишао на писца с танким и осетљивим моралним чувством и заволео га, а, да и то не прећутим, и њему су, као и осталим руским православцима, били мили нападаји на папе и папизам, па је и због тога заволео састављача овог Родослова. Много га је употребљавао, јер његова историјска схватања не бејаше тешко сложити с Гиљфердинговим. Тако је овај Родослов, ослоњен на Гиљфердингов ауторитет, улазио са својим схватањима у српску читалачку публику, којој је Гиљфердинг много и често пружан.

Још важније је што је мишљење Гиљфердинга о историској вредности српских извора и о овом Родослову усвојио Фрањо Рачки у својој знаменитој »Оцјени старијих извора«, које је суд дуго времена сматран у нашој науци неприкосновеним. Рачки чврсто вероваше да је Троношки Родослов настао у првој половини XVI в. Тиме му је велику част учинио, али га је још више уздигао, када је расправљао о по-

---

[1] Оштро мишљење *Гиљфердинга* о српским домаћим изворима: Русская бесѣда, I (1859), 134—5. Поѣздка, 277—80. На српски га је превео *А. Хаџић,* Летопис Матице Српске, 102 (1860), 99 и д. и испратио с оштрим протестом.

треби да се начини свод из српских летописа. Ту је он, говорећи о српским летописима, написао, »da je od svih Tronoški najobširniji i najpodpuniji, te bi se možebit kod kritičkoga izdanja mogao do godine 1526. staviti za temelj uz povratak jezika srbske recenzije...«[1] И. Руварац се чудио и љутио на овако схватање. Колико је замерао Рачком, толико је прекоравао В. Јагића што је и он имао ласкаво мишљење о овом Родослову, који није за њ био ништа друго него један извор друге руке, без оригиналних тачних вести. Јагић је у својој Историји књижевности с вером поновио оно што су други пре њега писали о времену састављања Троношког Родослова и додао на крају: »Taj tronoški, ili po Hilferdingovoj redakciji, pećski ljetopis pripovieda neke stvari (n.pr. o Kosovskoj bitci) iz starijih vremena toli liepo i obširno, da ih onako razložito pripoviedanih neima ni u kojem starijem ljetopisu. Odakle njemu tolika vrlina? Piscu bijahu za cielo pri ruci takovi stariji izvori, o kojih mi danas ništa ne znamo«.[2] То је писано 1867 год., а 1877 написао је Јагић само неколико речи о овом Родослову: »Einen Uebergang von Annalen und Chronographen zum Versuch abgerundeter geschichtlicher Erzählung bilden die Texte »Родословіе сербское« (Serbische Genealogie) im V. Bande des Glasnik und »Родословїе сербскїихъ цареи« (Genealogie serbischer Fürsten im XXI. B. des Glasnik.«[3] Исте године писао је и Ст. Новаковић о Троношком Родослову, али највише као о литерарној врсти.[4] Годину дана касније писао је Вл. Качановски први пут опширно о Троношком Родослову и своја истраживања свео је овај суд: »Троношская лѣтопись передаетъ много частныхъ подробностей, но мы не можемъ отнестись къ нимъ всегда съ полнымъ довѣріемъ, ибо своею основою онѣ имѣютъ народное преданіе, уже обстановленное во многомъ признаками легенды.«[5] Занимљиви М. Ми-

[1] *Rački F.,* Ocjena starijih izvora za hrvatsku i srbsku poviest srednjega vieka, Književnik, II (1865), 234.

[2] *Jagić V.,* Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga, 1867, 194.

[3] *Jagić V.,* Ein Beitrag zur serbischen Annalistik, Archiv für slav. Phil., II (1877), 75.

[4] *Новаковић Ст.,* Хронограф, цароставник, тројадик родослов, Гласник, XLV (1877), 342—3.

[5] *Качановскй В.,* Сербскія житія и лѣтописи, какъ источникъ для исторіи южныхъ Славянъ въ XIV и XV вѣкахъ, Славянскій сборникъ, III (1876), 215.

лованови̂ћ мислио је о Троношком Родослову као и Рачки, да је он претставник наших летописаца. Чудно је што је мислио да је у овом делу нашао да поред басана »није ни без критичких погледа на историју.«[1] П. Срећковићу био је, разуме се, Троношки Родослов срцу прирастао и он га је једноставно исписивао где год је могао, нарочито у списима о цару Урошу и краљу Вукашину. Једанпут је, истина, на велику радост И. Руварца, написао, да историски састави сложени у XVIII в. немају никакве вредности за догађаје из XIV в.[2] Но то га ништа није сметало да је на основу Троношког Родослова измишљао читаве разговоре, које је чак пренео и у своју велику историју.[3]

Велики преокрет у цело сложено питање о Троношком Родослову унео је И. Руварац својим узгредним примедбама о овом саставу у својој студији о Кнезу Лазару.[4] Он га је ту потпуно осудио. Прогласио га је ни за какав рад. Видео је у њему само типичан секундарни извор, несавесну компилацију, пуну измишљотина. Пошто у њему није нашао нових и тачних описа чињеница, то је прогласио да у Троношком Родослову нема ништа. Кроз бујни приказ овога дела он је назирао само помућене изворе и због тога осуђивао састављача. Није га нимало занимала концепција овога дела, није се обзирао на његову композицију, ништа га се није тицао положај Троношког Родослова у развоју српске историографије. Није питао за разлоге, зашто је састављач овога Родослова свесно извртао чињенице и шта је тиме желео постићи. Знао је да је Троношки Родослов, преко историка и непосредно, унесен у претставу српске прошлости, али је то само жалио. Мислио је, због лошег суда о овом делу, да је његов састављач познавао мало историских извора и дела и нетачно их изводио. Знао их је он, међутим, много више него што је И. Руварац мислио, и није само из непажње или аљкавости лоше изводио, него што је тако и хтео. О његовој муци да састави читко и поучно дело за Србе, које ће их храбрити и одушевљавати, И. Руварац није хтео ништа знати. Он је, да и то додам, гле-

[1] *Отаџбина,* XIII (1883), 411.

[2] *Гласник,* LXIV (1885), 312.

[3] *Срећковић П.,* Историја српскога народа, II (1888), 774 и д.

[4] *Руварац И.,* О Кнезу Лазару, 1887, 239 и д. и 369 и д.

дао у Троношком Родослову помагача и инспиратора у много чему његових противника, т.з. патриотских историка, па је поред њих намразио и састављача Троношког Родослова. Чак је и њега, пола у шали пола у збиљи, гурао Бугарима, заједно с П. Срећковићем, мада је састављач Троношког Родослова био просвећен и одушевљен српски родољуб. За то је И. Руварац имао иначе лепо и танко осећање захвалности, али је мислио да оно не спада у историју. Тако је он судио о Троношком Родослову, који је историско дело и само секундарни извор, као о примарном извору, и дошао до суда којим се не може уопште судити дело врсте Троношког Родослова. То долази од његова једностранога гледишта, само као истраживача извора, што је он, уосталом, увек сам наглашавао. Свеједно су премдбе И. Руварца врло корисне за научно испитивање Троношког Родослова.

Но сва ова истраживања нису могла донети тачних резултата, док су вођена правцем и начином како је радио В. Качановски у својим студијама о Троношком Родослову. После већ споменуте прве расправице он је написао читаву студију о овом Родослову.[1] Резултати никако не одговарају утрошеном труду. Он није разјаснио Троношки Родослов. Није успео ни да га смести у српској историографији тамо где му је место. Није разумео његове сврхе и начине. И он га је једнострано посматрао као историски извор. Тако га је и проучавао. Основна мисао била му је несрећна, када је полагао највише важности на то да утврди — шта је ново у Троношком Родослову према осталим српским изворима? Тражио је проблеме тамо где их нема. С гломазним апаратом упоређивао је Троношки Родослов и Општи лист да утврди разлике. И утврдио их је. Чак је подвлачио, како нису оба дела из исте редакције овога Родослова, а то је скроз нетачно.[2] Ишчепркане разлике само су преписивачке и, још чешће, штампарске погрешке . Ништа више. На основу лоших издања, како су обадва списа издана, не могу се уопште правити критичке студије текста, које нису ни потребне у оној мери како је Качановски чинио. Он, нажалост, није осетио да

[1] *Качановскій В.*, Исторія Сербіи съ половины XIV до конца XV в. I, Критическое изслѣдованіе источниковъ, 1899, 168—86.

[2] *Качановскій В.*, о. с. 178.

у Троношком Родослову није главна ствар нове вести о чињеницама, него његова концепција, композиција и, највише, сврхе. То је пре свега историско дело, не само историски извор.

Зато је сасвим погрешно и неоправдано што га Ј. Скерлић није унео у своју Српску књижевност у XVIII в., јер му је тамо место. П. Поповић није га презрео.[1] Он је тачно осетио да Троношки Родослов и Општи Лист припадају истој редакцији. Време постанка погрешно је одредио с год. 1791, јер је место с том годином несумњива глоса. Литерарну вредност овога Родослова утврдио је сасвим добро. Остало је да се он проучи као историско дело.

Поповићев Преглед је јако распрострањена, школска књига. Па ипак се и после ње налази скроз погрешних мишљења о Троношком Родослову и о његову односу према Опшштем листу, који је утврдио, углавном тачно, већ И. Руварац. Ја се много чудим што је и савесни Василије Марковић гледао у Троношком Родослову и Општем Листу »два летописа.[2] То није требао чинити. Владимир Петковић је, међутим, тек недавно написао ово: »У т. з. Општем листу, који је писао патријарх Максим, стоји записано, да је син Немањин Вукан сахрањен у Студеници. То исто се тврди и у Троношком летопису...[3] Како су ове погрешне тврдње заводљиве за неупућене читаоце! Прву је изобличио давно И. Руварац и, по свом начину, оштро исмејао Милојевића због збиља фантастичних тврдња о Општем Листу. Па ипак се оне понављају. Другу тврдњу, о некој разлици између Троношког Родослова и Општег Листа, осетили су и мање оштроумни историци од И. Руварца.[4]

---

[1] *Поповичъ П.,* Обзоръ исторіи сербской литературы, превод са српског под редакцијом П. А. Лаврова, 1912, 56—7 и 254.

[2] *Марковић В.,* Православно монаштво и манастири у средњевековној Србији, 1920, 84.

[3] *Петковић В.,* Манастир Студеница, 1924, 3.

[4] *Руварац И.,* О Кнезу Лазару, 1887, 232—7. Уп. *Летопис Матице Српске,* 115 (1873), 178.

IV

ВРЕМЕ САСТАВЉАЊА И ЛИЧНОСТ САСТАВЉАЧА ТРОНОШКОГ РОДОСЛОВА

Издавачи овога Родослова, и Јанко Шафарик и Милош Милојевић, били су на сасвим погрешном путу, када су одређивали време његова постанка, и први, који га је бацао у почетак XVI в., и други, који је тврдио да је овај Родослов започео писати још патријарх Максим (1655—1674, † 1681). Обојица су га начинили старијим него што јесте, како то неопрезни издавачи недатираних дела често и радо чине. Обојица су, истина, видели да у овом Родослову има и описа каснијих догађаја, али за те су мислили да су познији додаци, као што неки и јесу. Мало даље од њих ставио је постанак овога Родослова Љуба Ковачевић. Он на једном месту вели да је »Троношац постао између 1722 и 1739.«[1] На другоме месту је још краћи и вели »после 1722.«[2] Мислио је при томе само на словенски извод из Орбинија, употребљен у овом Родослову, који је изишао 1722. И. Руварац је држао, како ће се даље још опширније видети, да је овај Родослов састављен између 1740—70.[3] Ст. Станојевић је мало неодређенији: »У т. зв. Троношком Летопису, писаном средином 18 века«...[4] П. Поповић је држао, како је мало час споменуто, да је овај Родослов написан 1791 год. Размак је огроман Шафарик је мислио на почетак XVI в. а Поповић на крај XVIII. Он се да несумњиво сузити, и то, како сам чврсто уверен, јако сузити.

Сигуран terminus ante quem non дан је са словенским изводом из Орбинија од Саве Владисављевића, који је штампан 1722, јер њега је састављач овога Родослова несумњиво

[1] *Ковачевић Љ.*, И опет: Краљ Вукашин није убио цара Уроша, Годишњица VI (1884), 244.

[2] *Ковачевић Љ.*, Вук Бранковић, Годишњица, X (1888), 246.

[3] *Руварац И.*, О Кнезу Лазару, 1887, 240.

[4] *Ст. Станојевић, Л. Мирковић и Ђ. Бошковић*, Манастир Манасија, 1928, 5.

(и много) употребио, мада сам ја морао споменути, да му је можда био, бар на једном месту, познат и талијански оригинал Орбинија. Много је теже с terminus post quem non. Не знам откуда је Љ. Ковачевић мислио на год. 1739. За њу ништа важно не говори. Лако је одбацити као terminus post quem non и год. 1790 односно 1791 које се спомињу у уводној речи и тексту Троношког Родослова. То су речи Јосифа Троношца. Прву је сам потписао, а оне на стр. 43—4 и 57 исто су тако сигурно његове; треба их упоредити с његовим записима, који се по патриотској ноти слажу с дивним родољубивим белешкама Јована Георгијевића, потоњег митрополита Карловачког, и писца записа на славенском преводу Орбинија у Патријарашкој библиотеци у Ср. Карловцима.[1] Мука је с год. 1758, где се спомињу чуда у Студеници (34 = 19-20) с многим и с поузданим знањем детаља. Да ли је и то глоса? Да ли се и тај terminus post quem non сме брисати, као онај пред њим? И. Руварац није сматрао ово место за познији додатак, мада је његов положај у тексту такав да би то врло лако могла бити глоса. Ја сам и расположен гледати у овом месту о чудима у Студеници познији додатак; сигурног јемства за то немам као код ранијег случаја, али нема сумње да цело причање оставља утисак дометка и то не једнога него два; обадва додатка почињу с **„Тажв“** (34 = 19-20); то је обичан почетак за глосе. Још јачи утисак глосе оставља место, где је реч о ископавањима барона Пејачевића 1749 год. (56 = 33). Много је тежи случај с год. 1745, које је откривен гроб краља Драгутина, чије је кости састављач овога Родослова видео и дивио се њиховој величини (52 = 30, али с бројем 1747; једно је штампарска погрешка). Ово место не чини утисак глосе. Напротив, ја сам уверен да је цело чудно мишљење састављача овога Родослова о краљу Драгутину, као силном ратнику, настало и под утиском гледања његових костију, које су одавале човека моћнога раста. Зато га ја сматрам саставним делом првобитнога рукописа овога Родослова и мислим да је тих година и написан.

Једно време сам веровао да ће се време постанка Тро-

---

[1] *Записи и натписи,* 3700 и 3711, II, стр. 302 и 305. Уп. 2912, II, стр. 149.

ношког Родослова најпоузданије моћи утврдити с помоћу уметка: „идѣже нынѣ доминиѹмъ графа кози“ (67 = 40). Требало је утврдити где и када су држали »Кози« спахилук близу Вуковара, где је црква Св. Тројства, па да се одреди, што је могуће поузданије, време састављања и донекле бар наслути и место где је овај Родослов настао, јер знање ових појединости није случајно. Испитивања у овом правцу била су врло дуга и јако мучна. На карти Славоније из прве половине XVIII в. нашао сам спахилук Нуштар као »Dominium Nustar D. C. Coseau«.[1] То је био први траг, још несигуран. Грофове »Coseau« нигде нисам могао наћи. Када истраживања по књигама нису користила, заморио сам свога доброга ђака г. Ф. Цвитера архивским испитивањима у Бечу. И ту је трагање било тешко. Прво се показало да се спахилук Нуштар водио обично као спахилук Иванково, и онда је још испало да је на карти место G доспело C и да су се грофови, о којима је реч, звали Goseau, од чега је српски писац начинио Кози. Из Архива Дворске Коморе, рукопис бр. 454, излази да је спахилук Иванково или Нуштар цар Леополд I поклонио 15 јунија 1703 удовици барона Макара. Барон Јован Макар од Макарске, »Kay. Capitain Leut.«, продао је, међутим, већ 19 јануара 1715 свој спахилук потпуковнику грофу Максимилијану Евгену Гозо, коме је издана донација 21 децембра 1717. Из пописâ имања у Славонији, који се чувају у Архиву Дворске Коморе, излази као несумњиво да су Гозо-и држали још 1737 ово своје имање. Но они су га држали и касније. Г. директор Кр. државног архива у Загребу, Е. Лашовски, љубазно ми је јавио да у Catastrum regni Slavoniae стоји да је Фрањо (то је Фрањо Ернст) Гозо продао спахилук Нуштар барону Тренку 1746. Списи Дворске Коморе знају још више о томе. Фрањо Ернст је молио да му се исплати накнада од 17.720 fl. за три села и четири предија, који су од спахилука отсечени и додани Војној Граници. Одбијен је 2 августа 1748, јер то није раније молио и јер је спахилук продао Тренку за 16.000 fl., који је исто тако тражио накнаду за споменута села и предије. Још је закључено, да Дворска Комора откупи за 16.000 fl. цели спахилук и поништи све раније донације.

---

[1] Карта се, између осталога, налази и у прилогу књиге: *Smičiklas T.,* Dvjestogodišnjica oslobođenja Slavonije, II, 1891.

Грофови Гозо држали су, дакле, спахилук Нуштар од 1715—46. У непосредној близини Нуштра и Вуковара нема цркве Св. Тројства, коју састављач спомиње. Ја сам уверен да је он мислио на цркву Св. Тројства која је мало даље, у Кукујевцима, јер Срби приповедају да је та подигнута од грађе из деспотских дворова у Беркасову. Она је дражила српску машту, па ју је тако састављач унео као успомену на победу Душанову над Мађарима у Срему. Крај власти грофова Гозо у Нуштру и откривање гробнице краља Драгутина у Ђурђевим Ступовима падају отприлике у исто време. Ја мислим да су то последњи догађаји који су у првобитном рукопису овога Родослова били споменути и да је он настао у то доба. Још ово да споменем. Времена су била тада расположена за овакве духовне подвиге. Срби су били жељни науке (највише о својој прошлости) и Сабор 1748 много се старао о оснивању српске средње школе. Митрополит Павле Ненадовић брзо је остварио ову саборску жељу.[1]

Време састављања Троношког Родослова, око саме половине XVIII в., сада је несумњиво утврђено. Тим није углављена и личност састављачева. Већ је И. Руварац поставио сам себи питање: »Но ко и кад је саставио тај родослов српске господе, од кога се преписи нашли у Пећи, Дечанима и Троноши?«[2]. Као време састављања споменуо је врло опрезно год. 1740—1770, које је сада много ближе одређено. Још опрезнији је био у одређивању личности састављача. Много се ослањао на места, где је говор о чудима у Студеници 1758, која ја сматрам додацима, и мислио, »да је родослов тај саставио Константин, пострижник и потоњи игуман и архимандрит Студенички, који је у Пешти преписивао Бранковићеву кронику, који је имао извод из те кронике и који је сам састављао краће родослове по тој кроници; он је, рекао бих, и у Русији био и научио тамо, како треба писати историју.«[3] И. Руварац је несумњиво упоређивао познати Констатинов родослов с овим, као и ја, али зависности и сличности није могао наћи, као што их ни ја нисам нашао. То говори противу његове слутње. Но не само то. Константин се је сасвим друкчије

[1] *Руварац Д.,* Покрово-Богородичне школе у Карловцима, 1926, 4.

[2] *Руварац И.,* О Кнезу Лазару, 1887, 237.

[3] *Ibidem,* 240.

служио у својим списима с историским изворима него састављач овога Родослова. Он је тачан, савесно изводи, само изнимно отступа од дела које стоје пред њим, а о састављачу овога Родослова написао је сам И. Руварац да је »узимао грађу с брда и с дола, комбиновао је по свом и написао је родослов из памети и како је упамтио, да је где читао или што је чуо казивати.«[1] То није тако, али главно је тачно, да је састављач Троношког Родослова ванредно самовољно поступао с изворима, но не зато што би писао »из памети«, него што је тако хтео. Онда, није тачна ни слутња да се у оно доба могло у Русији научити, како се пише историја. И. Руварац је мислио да би то морало тако бити, но није било. Ја сам, на основу докумената, у неколико махова, морао утврђивати да су историске студије у Русији готово целога XVIII в. биле занемарене. Није било ни љубави, ни способности за њих, док је код Срба било бар љубави, а једно време и способности. Уосталом, Константин је један од многих српских тадашњих путника у Русију. И. Руварац је желео појачати своју слутњу и списком дела која је Константин познавао и која су у овом Родослову употребљена. Није то постигао. Он је држао да је писац Троношког Родослова знао за извод из Бранковићевих Хроника, за словенског Орбинија, за Теодосија и за Цамблака; споменуо је и »Мађарски летопис«, који је, међутим, споменут само у Општем Листу. Састављач овога Родослова располагао је с много већим познавањем историских извора и литературе. Знао је, пре свега, не само за извод из Бранковићевих Хроника, него и за пуне Хронике, јер наводи места из њих којих у изводима нема. Читао је «Хиландарски хрисовуљ. »Преписао је неколике важне натписе, можда и записе. Био му је ван сваке сумње, познат Цетињски Родослов и Српски Хронограф (или Вукомановићев или Житомислићки). Читао је не само Теодосија, него и изводе из живота Св. Симеуна и Св. Саве, које је готово преписивао; можда је знао и Доментијана. Позно Житије Св. Јована Владимира сигурно је познавао. За причу о Косовској битци сва је прилика да је по њему настала, а не да је он за њу знао. За Данила и Цамблака није могуће рећи да ли их је знао по оригиналном тексту или из Бранковићевих Хроника, где су они толико препи-

[1] *Ibidem*, 240.

сивани да су тамо већим делом сачувани. Овај списак употребљених писаних дела много је дужи него онај што га је навео И. Руварац, али осим њих је састављач познавао и српске летописе, дакле углавном целу српску историску књижевност. У том је он раван осталим српским историцима. Не разликује се од њих принципијелно ни по уношењу традиције у писана историска дела. Није ни с те тране дело без претходника, како се погрешно мислило. Пре састављача Троношког Родослова уношена је већ народна традиција у историске списе и комбинована с писаним изворима. Ја не мислим на Марнавића, Орбинија, Лукарија, који су то обилно чинили, него на писце који су народним језиком и ћирилицом писали. Народној традицији отворили су врата српске историографије још патријарх Пајсије, у свом животу цара Уроша, и Гаврило Стефановић Венцловић, у искићеном животу владике Максима.[1] Од њих води права линија Троношком Родослову. Није, дакле, ни у том састављач овога Родослова унео никакву новину у српску историографију, него је само обилније и слободније употребио народну традицију у писаном историском делу него што се пре њега чинило. Занимљива је у његову начину поступања само велика слобода, како је уносио народну традицију, и родољубива и уметничка сврха, с којом је то чинио. За њих је, мислим, Константин Студенички био неспособан, недовољно смео, јер се чвршће држао писаних извора; у свом родослову увукао је народну традицију само на пола у приказивање смрти цара Уроша, а у опису Косовске битке није ни осећао толико да се ослања на народну традицију, јер је њу нашао и у Бранковићу, који ју је преузео из Орбинија. Стога се ја никако не могу одлучити да сматрам Константина Студеничког састављачем Троношког Родослова. Мислим да је и И. Руварац дошао на мисао о ауторству Константинову највише зато што му је избор личности за такав посао био веома мали.[2] Сада је већи.

---

[1] *Пајсијев* Живот цара Уроша: Гласник, XXII (1867), 213—32. *Стефановићев* искићени Живот владике Максима: Гласник, XXXIV (1872), 157—65.

[2] *И. Руварац* је Константина Студеничког, пола у шали пола у збиљи, прогласио за Бугарина само зато што се у Троношком Родослову инок, с којим је Растко побегао, зове »Славен«, а он мисли да је то Бугарин, и што га је одвео у

Недавно су написане две историје српских средњих школа у Новом Саду и Карловцима половином XVIII в.[1] На овима се учила и српска историја, особито у Карловцима, где су се ђаци чак вежбали и у писању реторско-историских састава. То је сасвим разумљиво поред живог српског занимања за историју, која је тадашњим Србима била најважнија и најмилија наука. Знаменити новосадски владика Висарион Павловић тражио је 1739 из Русије познату: »Книгꙋ Пꙋфендорфїа їсторическꙋю« и додавао: »И аще кїѧ еще сꙋть їсторическїѧ книги в' ново на славенски ѧзыкъ преведени«.[2] Чувена црквена историја Баронијева уживала је међу Србима велики углед, о ком сведоче препис Гаврила Стефановића Венцловића (који је Скерлић навео не знајући шта је то) и занимљиви запис из 1759.[3] Стратеманов Театрон високо је цењен међу Србима: Београдска митрополија имала га је 1733.[4] 1737 спомиње се у записима Владисављевићâ.[5] 1771 начинио је из њега извод Василије Недељковић.[6] Дао би се навести још читав низ чињеница о српском занимању за историју, народну и општу. За општу историју се лако дало наћи и превести, или скратити, књиге за српске средње школе, али за народну историју то је било веома тешко. Шта да се пружи ђацима у руке? Највише су им се давали, нема сумње, изводи из Бранковићевих Хроника. Но

бугарски манастир Зограф. Стражилово, 1888, 509—10. После И. Руварца покушао скупити вести о Константину Студеничком *В. Петковић*, али је то учинио сасвим овлаш: Манастир Студеница (1924, 9—11); неспретност је што вели за Константина да је »писао« Бранковићеве Хронике (9); он их је преписао. После овога списка има још једна нова вест о Константину: 1764 није му митрополит Ненадовић допустио купљење милостиње: Споменик, LXII (1925), 111.

[1] *Грујић Р.*, Прва српска гимназија у Новом Саду (1731—1775), Летопис Матице Српске, 313 (1927), 364—75. *Руварац Д.*, Покрово — Богородичне школе у Карловцима 1749—1769, Ср. Карловци, 1926.

[2] *Споменик*, LIII (1922), 63.

[3] *Скерлић J.*, Српска књижевност у XVIII веку (1909), 235. *Записи и натписи*, 3137, II, стр. 195.

[4] *Споменик*, LII (1914), 114.

[5] *Записи и натписи*, 2814, II стр. 129—30.

[6] *Радојчић Н.*, Јаков Герчић, први српски покушај велике опште историје, Годишњица, XXXVII (1928), 59.

ги су били за школске потребе сасвим неспретни. За школу се тражила живо написана српска историја, јер су ђаци у Карловцима добивали овакве писмене задатке, н. пр.: »Сожалует књаз Лазар сербски о оних погибших трех војводов« или »Описујут несчастливое оное Сербом в поље Косовје паденије, јеже с Муратом бист« и т. д.[1] Одакле су ђаци то могли научити? Ја мислим да су морали имати предавања својих наставника, која су могла бити само овакве компилације као Троношки Родослов. Исто тако као и он, морала су бити та предавања прагматизирана — догађајима су тражени разлози и утврђиване последице. Пошто су тадашње књиге за школу морале имати моралистичку тенденцију, морала је та пробијати и из предавања о српској прошлости. У Троношком Родослову је, како сам морао чешће пута истицати, моралистичка тенденција веома жива. Осим моралистичке тенденције у хришћанском духу, да се добро награђује а зло кажњава, налази се у Троношком Родослову и знакова просвећене љубави и поштовања науке. Хвали се просвета.

Зато ја, с највећом опрезношћу, изјављујем слутњу да је Троношки Родослов настао ради потреба првих српских средњих школа у Новом Саду и Карловцима. Оне нису могле бити без српске историје, а ја налазим у Троношком Родослову довољно црта по којима мислим да би он могао послужити бар као испомоћ у учењу српске историје. Писац је могао онако слободно опходити с изворима, као нико до њега, јер му је било стало до заокружене и разговетне слике српске прошлости, која оставља на читаоце дубок утисак. То је писац потпуно постигао и изазвао допадање не само својих савременика, него и читавих генерација после себе, и чак учених људи, који су тражили пуноће и лепоте у приказивању српске прошлости. У Карловачкој средњој школи нарочито се неговала реторска страна учења историје. За те сврхе је Троношки Родослов као створен. Он је реторско-историски састав, у ком често реторика превлађује. Ако би било тако, као што ја слутим, онда би Троношки Родослов настао у Срему. Писац, доиста, показује ванредно занимање за Срем и

---

[1] *Руварац Д.,* Покрово — Богородичине школе у Карловцима, (1926), 29.

љубав према њему.[1] Знао је, даље, врло добро државну организацију Угарске и улогу сталежа у њој;[2] чак је био вешт и појму partes subjectae.[3] Зато је сва прилика да је био из српских крајева у Угарској, или је бар у њима провео врло дуго времена и сасвим се с њима саживео. Познавао је и остале Српске Земље и несумњиво их је и видео добрим делом, јер иначе би му географија Српских Земаља била лошија. Све је Србе искрено љубио, осим Зећана.[4] Особитом хвалом обасипао је само Захумце.[5]

Број учених Срба који би могли написати Троношки Родослов није мали. Љубитељи и рачитељи српске науке и просвете митрополит Мојсије Петровић, владика Висарион Павловић и патријарх Арсеније IV окупљали су око себе учене и знања жељне Србе и распиривали у њима љубав према српској историји, која је њихова срца до врха пунила. У средњој школи у Новом Саду био је ректор странац, али за средњу школу у Карловцима већ су брижни митрополити били спремили Србе наставнике. Из дневника писама митрополита Павла Ненадовића види се његова одушевљена и издржљива љубав за српску средњу школу у Карловцима. За његова митрополитства спомиње се 1750 међу дворјанима »Капитанъ Василіе хисторикъ«.[6] Да ли је то неки дворски историк? Или је то писац неке историје? Или је можда предавао историју у Карловачкој средњој школи? Да ли је то иста личност с Василијем Мирољубом који се овековечио у овом запису: „По многом странствованїю своем возбуждени желанїем видѣти слѣди упадшаго отечества своего и бог(о)оугднаго житїа приде и во свѧтую Дечанскую царскую ѡбитель сѫпомѧнути прежде Петроварадинскїи урожденецъ Василїи Миролюбъ любопитныи древности и новости испытателъ 1757-го аѵг 21-го примлен любовїю христїанскою полною“ ?[7] Да то није Василије Николић, оберкапетан подунавски, који је играо веома важну улогу после смрти митрополита Мојсија Петровића? На сва та

[1] 21, 37 = 22, 67 = 40, 92 = 58, 93 = 59 и 111 = 72.

[2] Угарску историју није, међутим, добро познавао. О сталежима касније.

[3] 83 = 52.

[4] 79 = 49.

[5] 21 = 10.

[6] *Српски Сион,* 1904, 38.

[7] *Записи и натписи,* 8115, V, стр. 133.

питања нема поуздана одговора. Ја се задовољавам тиме што сам утврдио, да није прилика да је Константин Студенички написао Троношки Родослов и да има још читав низ могућности да је ко други састављач овога важнога дела.

Моје је мишљење да је Троношки Родослов настао у Срему или у његовој близини, а сви су рукописи с десне стране Саве и Дунава. Откуда то? Одговор је веома лак. У Аустрији је просвећивање Срба брже корачало него у Турској. Нешто после Троношког Родослова изишао је штампан Јулинчев Увод у историју порекла српског народа (1765), а за њим Рајићева Историја разних словенских народа, особито Бугара, Хрвата и Срба (1794—5). Тако је у Аустрији престала потреба преписивања овога Родослова, док је она у Турској још дуго постојала.

V

КАКО ЈЕ ПРИКАЗАНА И СХВАЋЕНА СРПСКА ИСТОРИЈА У ТРОНОШКОМ РОДОСЛОВУ?

Српска историја приказана је у Троношком Родослову од почетака српских, нарочито од почетака српске величине под Стефаном Немањом, па до конца српске слободе, до последњих деспота. Тако су редовно поступали српски родословци и писци т. з. старијих летописа, које ја сматрам родословима, јер приказују српски развој у облику владарског родословља. И. Руварац је рекао за Карловачки Родослов, да је хтео бити права историја, али је заостао на степену родослова.[1] То вреди и за Троношки Родослов, коме је натпис „Родословіє сербскиѡє" али га је већ Јосиф Троношац назвао „исторїа ѡ сербскихъ царѣхъ и кралѣхъ". И обим приказаних догађаја једнак је у ова два Родослова, али ја не бих рекао да се састављач Троношког Родослова толико угледао на Карловачки Родослов колико на т. з. Цетињски летопис, који му је сигурно био познат. И он иде до последњих деспота, до Максима, као и овај Родослов. Зависност Троношког Родослова у ограничавању предмета свога приказа од српских родослова сасвим је очевидна, јер им је свима почетак исти, а крај потпуно аналоган. Па ипак се при концу свога дела састављач овога Родослова није угледао на наше родословце, него на Мавра Орбинија, чије је отмено и широко национално осећање довело српску историју до истог конца као и српске родословце — до последњих деспота. Троношки Родослов се завршује чак истом реченицом као и словенски извод из Орбинија.

По свом обиму слаже се Троношки Родослов с дотле уобичајеним начином обухватања српске историје. Начин приказивања у њему одудара, међутим, од поступања већине српских родословаца. До Бранковићевих Хроника и словенског извода из Орбинија приказивана је српска историја у низу владарских и митрополитских живота̑. После њих то

[1] *Руварац И.*, О Кнезу Лазару, 1887. 237—8

није било могуће. И простим преписивачима и извађачима није било више могуће кидати српски развој по животима владара, јер је тиме раскидан континуитет развијања, који су они наслућивали код Бранковића и Орбинија. Најпримитивнији начин писања историје, у летописачким белешкама и владарским биографијама, није више задовољавао српске писце и читаоце. Био се преживео, особито под утицајем Бранковића и Орбинија. Но са старим облицима ипак се тешко кидало. Зато има читав низ српских родослова, који су хтели бити историје, али су заостајали на по пута. Сасвим природно. Народна историја је врло дуго времена углавном замишљана у следу владарских живота, па су се ти веома тешко кидали, да се од низа биографија створи историја. Троношки Родослов је најбољи претставник те борбе. У њему су биографије често сасвим механички кидане да се у њих унесу делови српске историје где им је право место. Тако је живот Св. Саве унесен у животе Стефана Немање, Стефана Првовенчаног, Радослава и Владислава. Тако је испрекидан Драгутинов живот деловима из Милутинова живота. Исто тако је искидан и приказ живота цара Уроша. Осећа се мучан корак српских историка у корачању од родослова историји, али то тако и треба, јер у здравом развоју сваки корак унапред горко пада. С те стране је Троношки Родослов типично прелазно дело — није више родослов, али није још ни историја.

Његов састављач је желео дати нешто више од родослова, мада му је још то име оставио. Он је желео напред, имао је високо поштовање према науци и много се разметао са својом ученошћу, која није била велика. Није он први такав међу српским историцима. Учену антикварску разметљивост унео је у српску историографију још преводилац Зонаре, још више Константин Коснички, а заразио је српску историографију њоме гроф Ђорђе Бранковић. Он је збунио и писца овога Родослова својим магловитим схватањима о пореклу Словена и напунио му главу страним именима (особито географским), с којима није знао куда ће, него их је гурао често где им је најмање места. Тривалија, Дарданија, Мизија, »Епирот« и т. д. јесу те учене мрвице, с којима се састављач овога Родослова марљиво разметао.

То старији српски родословци нису чинили. Још више се он од њих разликује употребом извора.

Српски су историци, готово све до састављача Троношког Родослова, с побожношћу, као да пишу свештене књиге, преписивали историске изворе. Као што су се бојали у црквеним делима што изменити (и тако јерес учинити) стрепили су и од измена у преписивању историских приказа. А долазили су у искушење да то учине, ако би, н. пр., налазили на оштре речи о цару Душану. Искушења су постајала све већа што се народна традиција више заокруживала и одмицала од истине. Једно је стајало у писаним књигама, а друго је сав народ говорио. Тако је прво народна традиција извитоперила перо преписивача српских историских дела, када су је они почели уносити у своје преписе или, још чешће, изводе. Први је тако поступио Пајсије а за њим други, међу њима чак и опрезни Константин Студенички, који је бојажљиво унео у свој родослов н. пр. и оно што је у књигама нашао о жени цара Душана и оно што традиција тврди. Од Бранковића и Орбинија дошли су српски историци на муке. Шта да пишу н. пр. о пореклу Немањића? До Орбинија је то било лако, јер је постојала једна теза, али сада је било тешко. На муци, свакојако су се извлачили, обично механичким компромисом — мирили су различите тезе. Но још важније је било, што су друкчије вести од већ освештаних, које су налазили српски историци у Бранковићу и Обринију, пољуљале веру у писане изворе. Ако их се смело мењати ради друкчијих вести с друге стране, зашто их се уопште не би смело мењати, особито у оним случајевима где су по здравој памети биле несхватљиве или невероватне? Стари српски писци приписивали су потицаје за све акције само Богу и ђаволу. Нису догађаје психолошки оправдавали, нису им истраживали разгранате узроке и испитивали многоврсне последице. Просвећене читаоце нису могли тиме задовољити. Ови нису могли без протеста у души примати злочиначка дела као плод ђавоље сетве, без осуде лица која су их чинила. Најједноставнији начин да се српска историја саобрази вишим захтевима, које су просвећенији читаоци на њу стављали, био је — измена извора. У том је права одгонетка за измењивање извора, којим се обилато служио састављач овога Родослова, а не у његову слабу памћењу. Он је желео догађаје психо-

лошки оправдати и српски развој рационализирати. Ради тога је најчешће мењао изворе, а кад се већ на то дао, онда их је и ради уметничких и стилских разлога извртао. Тенденциозна историографија, у коју Троношки Родослов спада, увек тако поступа. Ја сам у прегледу садржине и извора и у претресу композиције овога Родослова увек истицао тенденцију — зашто је који извор извитоперен. Она је или конфесионална, или патриотска, или моралистичка или, ако бих тако смео рећи, философска, када је састављач овога Родослова извртао изворе само зато да на тај начин оправда своје схватање српског историског развоја. Он је у њему гледао један, пре свега, морални процес у коме честитост владара унапређује добро српске државе а њихова злоћа води државу пропасти. То је, уосталом, и народно схватање, које је било и остало опште све до најновијих времена.

Када се поступа с изворима самовољно, као што је чинио састављач овога Родослова, онда је, наравно, писац много слободнији у приказивању догађаја него када се савесно држи извора. Његово дело на тај начин губи карактер чистог историског посла и приближује се моралистичкој или лепој литератури, постаје неке врсте тенденциозни роман. Приказивање престаје бити само пажљиво сретство за изазивање јасних претстава о историском развоју, како је у историским радовима, него постаје само себи сврха, тежи за осећајним и естетским утисцима. Шта је начинио састављач овога Родослова од краља Драгутина? Изменио је готово све његове из историје познате особине. Начинио га је завидником, насилником, суровим ратником и осветником, само ради уметничког и стилског ефекта, јер је према њему поставио као сушту противност благог, доброг и мирољубивог Милутина, који је несумњиво био више налик на Драгутина из Троношког Родослова. А зашто је све то учињено? Орбини много куди Милутина, и пошто састављач овог Родослова сумња у све што Орбини хвали или куди, да је то из конфесионалних разлога, то је он тврдио све противно од њега. То је најгрубљи начин примитивне критике. Због истог разлога страдао је у Троношком Родослову и Душан, мада се састављач у осуђивању његове личности могао ослонити и на један део српских извора.

Ако се извори самовољно изврћу ради унапред постављених теза, онда се редовно падне у шаблону. И састављач овога Родослова врло често је у њу падао. Измишљао је велики утицај сталежа на државну управу, маштао је о зависности српског развоја од женидбених веза српских владара и т. д. Чак је падао у шаблону и у реду приказивања догађаја и почињао, н. пр., владе већине српских владара ратовима против Бугара. У том је био чврст, а није умео удесити приказивање по најпримитивнијем начину — хронолошком. Јер, и кад се одбаце глосе, у овом Родослову има множина понављања, неразложних прекида, недовољно обрађених уметака, да и не говорим о вишим захтевима доброг историског приказивања — о одмерености речи према важности приказаних чињеница, преливању стила према врсти описаних догађаја и т. д.

Па ипак се приказивање у Троношком Родослову допадало несумњиво и добронамерним познаваоцима старије српске историографије. Ја сам најважнија таква мишљења напред споменуо. Сви су они мислили да Троношки Родослов сасвим одудара од начина приказивања у осталим српским историским делима. Није тако. Његови су прешасници у начину приказивања и схватања српске прошлости јамачно патријарх Пајсије и Гаврило Стефановић Венцловић. Али састављач овога Родослова их је јамачно надмашио. Он је психолошки и рационалистички оправдавао догађаје, примитивно је прагматичан, али и то је огроман напредак према ранијим српским историским делима, где је једино разјашњење догађаја у божијем или ђаволском утицају. Даље, његово разлагање је бујно, с примитивним сретствима постизавао је високе утиске, јер је од срца писао. Каква су му само писма! Састављена врло спретно, често са сјајном психолошком суптилношћу, и стављена на право место у приказивању. Ранији српски историци су често писали или у празним, тешко разумљивим, фразама или, како се Мајков тужио, кратко и голословно. Састављач Троношког Родослова погодио је редовно праву меру у описивању догађаја, није ни предугачак ни прекратак. Но главна тајна снажних и милих осећаја при читању Троношког Родослова јесте у пишчеву искреном православљу и дубоком и речитом родољубљу. За стил се још могао на друге угледати (и нема сумње да се угледао на Теодосија), али осећање, које

даје снагу и боју стилу, у себи је носио. Умео је наћи пут срцима читалаца и управљати својим речима њиховим осећајима — и развесељавати, и растуживати, и сузе изазивати и на размишљања натеривати. Како је дивно описан патнички живот и страшна смрт цара Уроша? Колико је лепоте у приказу Косовске катастрофе? Како је погођено право расположење за опис потоњих времена српске слободе? Једна суморна фаталност тишти цели опис деспотског доба, иста која избија и из народних песама о Стефану Високом, и једна дубока туга притискује конац Троношког Родослова, иста која лебди над песмом о смрти Јове Деспотовића.

Јосиф Троношац је имао право, када је слутио да ће Срби »слезы проливати« читајући Родослов који је он преписао.[1] Он је мислио највише ради речи, јер је све написао »жалостно и умилно« али није тако. И цело схватање српске прошлости тако је погођено да оставља дубок утисак на српске и друге читаоце, који су у себи носили исте назоре, можда недовољно јасно формиране. И он се трудио, као и сви Срби, да нађе одговор на питање о разлозима српске величине и пада. И налазио их је на исти начин као и они, само што их је ученије и речитије умео изнети. И по њему је срџба божија на Србију изазвана неделима владара, само што он не истиче као почетак срџбе Милутиново ослепљење свога сина, као што се често чинило, не подвлачи толико ни Душаново удављење оца, на што су мислили многи историци, који су на тај начин објашњавали српски развој, него баца готово сав разлог божије срџбе на Србију на краља Вукашина, убицу цара Уроша. Тим се превршила мера српских грехова. И то не одудара од народних схватања, само је спретније, књижевније изведено (77 = 47). Но састављач овога Родослова није само овим једноставним начином разјашњавао ток и правац српскога развоја. Имао је смисла и за његову компликованост, али није знао пронаћи главне развојне компоненте; ипак је важно што је ослободио српска схватања раније једностраности, сасвим ненаучне. За основне факторе српског развоја — географске и етничке — није имао јасна смисла, иако је дао и занимљивих географских описа, н. пр. Призрена и Срема, и покушао карактеристике срп-

[1] С овим речима из увода Јосифа Троношца треба упоредити *Теодосија* ed. Даничић, 139.

ских племена, Зеħана и Захумаца. Српску друштвену структуру у Средњем веку, као особито важан развојни фактор, није познавао. Сасвим ју је искривио под утицајем угарске историје и тадашње стварности. Приказао је српску државу као сталешку монархију у којој све стоји до »стата«, сталежâ; саму реч »стати« позајмио је из Орбинија, где се сталежи обично зову барони, али и »стати«, но више у значењу државе уопште — »imperio«.[1] Спомињање »стата« у Троношком Родослову веома је често, каткада сасвим неумесно, јер писац није био вешт у томе да им одреди прикладну функцију, када н. пр. вели: »Милошъ съ Миланомъ и Иваномъ ѿндоша ѵ стати тѹрскїа« (88 = 56 лоше штампано).[2] Цели Родослов прожет је типичним маџарским схватањем односа сталежа према владару, који је од њих сасвим зависан. То најбоље избија из измишљене преписке међу Муратом и Кнезом Лазаром, где Лазар као пише да ħе се поклонити султану, ако сталежи тако кажу, а ако буду против тога, он је »дужан« на челу свих се борити: „Тако бо положихъ завѣтъ мой съ ними" (84 = 52). То је као да би рекао угарски краљ — такву сам крунидбену заверницу потписао! Оваквим схватањем је српски развој изврнут, јер се српска историја не може разапети на схему угарске историје. Није лако реħи да ли је оригинално или је преузето из угарске историје и схватање како је свештенство заточник државног јединства; и Бранковиħ на једном месту истиче ту мисао.[3] Састављач овога Родослова одлично је примењује на стање у Србији пред избор Кнеза Лазара (78 = 48) и још јаче подвлачи исту мисао, када је хтео реħи да Србији нема више спаса, јер јаче сведочанство за то није умео наħи, него раздор и самовлашħе свештенства, које је заступало државно јединство (80 = 49). Мисао је мудра, основана у српској историји и врло вешто на правим местима примењена. Док за ову идеју не смем јамачно тврдити да је у Троношком Родослову оригинална, дотле могу

---

[1] *Орбини,* о. с., 253—6.

[2] 28 = 15, 44 = 25 (врло занимљиво место), 45 = 26 (сталежи неħе Радослава), 49 = 28 (Урош изабран за краља од сталежа), 53 = 31, 54 = 32, 55 = 33, 56 = 33 (сталежи остављају Драгутина), 78 = 48, 83 = 52 (индиректно), 88 = 56, 91 = 58 и 94 = 59.

[3] *Хронике,* IV, 387—8.

сасвим сигурно рећи да је састављач овога Родослова имао сасвим самостално (и чудно) мишљење о важности владарских бракова за развој српске државе. Он је то често истицао и за љубав те идеје по милој вољи извртао изворе, више него ради икоје друге своје мисли. Тако су код њега готово сви српски владаоци добили жене које нису имали или им је бар порекло изврнуто: Радослав је ожењен „ѿ принцωвъ венецианскихъ" (42 = 25); Милутин би био прво ожењен српском владичицом, јер му је Драгутин био завидан и није допустио да се ожени „ѿ некихъ великихъ кровей" (55 = „ѿ некои великих кралеи", 32) друга му је жена Симонида, али та би родила Константина (свога пасторка) и Димитрија (свога брата) и још две кћери, од којих би се друга удала за Припца Гребељановића, како би се могло после рећи за кнеза Лазара, да је био „ѿ двѹхъ кровей царскихъ" (78 = 48); Душан би имао три жене — унуку Кантакузинову (65 = 39), сестру Вукашинову (66 = 40 и 69=42), коју је узео само ради велике лепоте а не ради високе фамилије, и благородну девојку из Јањине (66 = 40), с којом није био венчан; Балша Балшић би био ожењен удовицом Милоша Обилића (79 = 49 и 93 = 59); Стефан Лазаревић имао би за жену кћер бана горњобосанског Твртка ((95 = 60), а његов брат Вук кћер Томе Палеолога (96 = 61), Лазар Ђурђевић био би ожењен унуком Јанка Хуњадија после једног читавог романа од правог политичког брака (103 = 66 и 107 = 69). Своје теорије о важности владарских бракова распрео је састављач овога Родослова, док је причао о политици Вукашиновој (74 = 45) и Лазаревој (79 = 49).

Има и других занимљивих погледа на српски развој у Троношком Родослову, али ја сам изабрао најважније, ради којих су извори највише извртани. Они су у чврстом систему спроведени кроз цело дело и на тај начин су му дали карактер историје, писане с извесног стајалишта и с одређеним схватањем. Међу идејама састављача овога Родослова које су узгред посејане морам споменути бар неке: Мислио је да је за Србе само краљевство; у отступању од краљевства гледао је један разлог божје срџбе на Србе (81 = 50). Добро је знао да су Турци остављали установе, које су затекли, и трпели владаре, које су победили, до њихове смрти; и то је врло често истицао. Било му је добро познато, да су Турци често пута уништавали трагове раније српске величине (75 = 46).

По споменутим својим идејама спада Троношки Родослов још највећим делом у старију српску историографију, наравно много преудешену и новим схватањима обогаћену. Печат свога доба ударио је састављач овога Родослова свом делу најбоље тамо где хвали просвету, јер спис је настао у доба Просвећености, које је полако продирало и међу Србе, међу којима је Просвећеност нашла много оданих поборника. Похвале науци, основи Просвећености, још су ретке у Троношком Родослову, али су врло занимљиве. За старе Словене пише састављач овога Родослова: „Ѵпражнѧвахѹсѧ во дѣлахъ марсовихъ.... а на наѹкѹ свое дѣце недавахѹ“ (23 = 12); ово као да је преписано из Рајића. Као висока похвала Стефану Немањи стоји: „и пещашесѧ въ наѹченїи народномъ“ (30 = 17).

Претеча романтичке српске историографије јесте Троношки Родослов у целом свом држању према народној традицији, коју је рационализам одбацивао исто тако као и критицизам. Она је за састављача овога Родослова сасвим равноправна с писаним изворима за састављање народне историје. И важнија је од њих. Где год се сукобе писани и усмени извори, редовно је давана предност народној традицији. Тако су и романтици радили. И цели однос састављача овога Родослова према српском Средњем Веку ближе је романтици него рационализму коме су сметале многе стране средњевековног живота. Чак и код Срба. Но састављач овога Родослова није у овим случајевима свесно изграђивао идеализирану слику Средњега Века, најмање у противности према рационалистама, како је то бивало на страни. Њега је топла љубав према народној прошлости и ослањање на народну традицију повело истим путовима којима је касније пошла и српска романтика. С њом га веже и смелост у маштању, када велича српску прошлост. Читав став састављача овога Родослова према српској слави и величини примењен је прво од писаца историских романа и новела, па је тек преко њих продро и у историографију, која је подуго била затворена за такве утицаје због јаког угледа Рајићеве Историје, с њеним познатим непријатељским схватањима народне традиције. Тако су се у Троношком Родослову срела троврсна схватања српске историје — средњевековно, примљено од

старијих писаца и заостало у друштву које се споро развијало, рационалистичко, које је тада освајало свет и продирало међу Србе, и романтичко, које долази од високог родољубља састављача овога Родослова и од његова односа према народној традицији.

VI

ИСТОРИСКА КРИТИКА У ТРОНОШКОМ РОДОСЛОВУ

Историска критика у делу какав је Троношки Родослов може бити само тенденциозна. Она и јесте таква, као и цело дело. Неки знак критике јесте већ позивање на историска дела, јер претпоставља сумњу и писца и читаоца, која је извор сваке историске критике. Писац овога Родослова стекао је високо поштовање према историској литератури из Бранковићевих Хроника, које су Србима особито импоновале због множине употребљених и споменутих историских извора и литературе. У уводу српској историји, где је употребљен Орбини (који је навео огромну литературу за своје дело) позива се и писац Троношког Родослова на друге историке: »Ꙗкоже ꙗвно естъ изъ многихъ исторїахъ, въ нихже ѡписꙋетъ народи« (22 = 11).[1] Мало даље, где је опет прегледан Орбини, вели: »по свидѣтелствꙋ историковъ всѣхъ общихъ« (22 = 11) и »ꙗкоже иныхъ ꙗзиковъ историе свидѣтелствꙋютъ« (23 = 11). Писац је несумњиво познавао опште историје, бар у преводу, и, макар да се највише држао Орбинија и Бранковића, имао је права споменути и стране писце од којих је, мислим, био познат са Стратемановим Театроном и Баронијевим Аналима, који су код Срба велики углед уживали; у Општем Листу спомињу се и Прајеви Анали (23), али то је познија глоса.

Позивање на литературу било је у српској историографији уобичајено и пре Троношког Родослова. У њему је само настављено. И виши степен критиковања, спомињање неслагања историка, није више била новост у српској историографији, када је писан овај Родослов; српски историци су најраније нотирали неслагање писаца, када су стајали пред две тезе о пореклу Немањића.[2] Састављач овога Родослова саопштио је своје критичке сумње читаоцима, када је изнео две

---

[1] *Орбини,* о. с. 4 и 15.

[2] *Радојчић Н.,* О Немањићима, Прилози Летопису Матице Српске, I (1928), 6. *Исти,* О почецима историјске критике код Срба, Споменица С. М. Лозанића, 1922, 245.

тезе о разлозима мржње Симонидине на пасторка: »аще истина естъ невѣмъ, двожко бо ѡбретаемъ написано« (61 = 36).

Сасвим изразиту историску критику вршио је и састављач овога Родослова на Орбинију, као и сви његови српски претходници, од Бранковића даље. Сам због своје конфесионалне и родољубиве тенденције некритичан, пребацивао је писац Троношког Родослова Орбинију његове папистичке и дубровачке тенденције с истом готово оштрином као и Василије Петровић. Несумњиво је претеривао и налазио злу вољу Орбинијеву према православљу и Србији и тамо где је није било. Замерао је Орбинију његову генеалогију Немањића ванредно оштро: »Ние ꙗкоже мавроурбинъ архимандритъ дѹбровачкїй ѿ зависти многїа. Убогъ свещенникъ« (24 = 12). Сам је, међутим, мало даље, написао о прецима Немањиним: »Много бо во именахъ несдагаютсѧ историки« (24 = 13). Знао је за тешкоће овога питања, али га је болело, да се династија Немањића изводи само од неког попа у Захумљу, и зато је напао Орбинија, који је изнео ту тезу. Још је опширније нападнут Орбини, где је реч о дубровачком данку, за који је састављач овога Родослова мислио да је плаћан Србима и ради исповедања римске вере. Он вели да је Милутин натоварио Дубровчанима »данњки... двожки, ради исповеданїа римскагѡ; (здѣ убо мавроѹрбинъ... лажетъ... ѿ зависти хотѧ изгладити имѧ Неманнѣа: свидѣтелствѹетъ же рѹсоволъ хилендарскїи, по которомъ и днесъ даютъ по сто венецїѧнскихъ дѹкатовъ“ (60=35-6). То је нелојална и заводљива критика, јер у хиландарском хрисовуљу не стоји да је дубровачки данак плаћан ради римског исповедања вере. Најдужи критички уметак против Орбинија јесте тамо где састављач овога Родослова протестује против тврдње да је Душан опростио Дубровчанима данак. Он је мишљења да је Душан отпустио само теже данке, које им је наметнуо Милутин и због којих је мислио да га Орбини и напада и зло пише и о њему и његову сину Стефану; вели да Орбини „лажетъ“ (67 = 40), да „хѹлитъ“ (67 = 41) Милутина и Стефана, да „наноситъ хѹлѹ на ѡба богомъ помазана и богомъ прославлена чловѣка“ (68 = 41) и свршава с најоштријим изразом за Орбинија да је „ѡкаѧнный“ (68 = 41).

И он се, дакле, вежбао у критиковању на Орбинију као

и његови српски претходници историци. И његова је критика гласна, оштра и неправична, као свака почетничка и тенденциозна; тако је, уосталом, и Орбини критиковао Сабелика.

Не може се назвати критичком тежња састављача овога Родослова да својим читаоцима све разјасни и да им не саопшти ништа невероватно. То је примитивно прагматизирање и рационализирање и само је утолико налик на критику, што претпоставља (обично несвесно) критичко осећање код читалаца. Таквих примера рационализирања легенди и психолошког оправдања дотле неразјашњених чињеница има у Троношком Родослову готово на свакој страни; ја сам истакао најзанимљивије случајеве у прегледу садржине и претресу композиције. Сретства за прагматизовање и рационализирање су врло комотна — извртање извора и измишљање, али са сталном бригом да се не учине погрешке против здравог разума и психолошке могућности; најкарактеристичнији је случај за обоје приказивање односа између краља Вукашина и његове сестре (75 и д. = 46 и д.); то је све могуће, али није било тако.

Историска критичност, уосталом, није ни била главна сврха састављача Троношког Родослова, па није испала ни главна његова особина. Он је желео саставити родољубиво историско дело, написано разумљивим језиком и лепим стилом, да би њиме одржавао, неговао и активирао српско родољубље. У томе је потпуно успео. Настављајући историски рад у духу патријарха Пајсија и Гаврила Стефановића Венцловића, сложио је састављач Троношког Родослова писане изворе и народну традицију у једну особито складну целину, задахнуту искреном љубављу према православљу и Српству, која је много угађала напаћеним српским душама, способним за храбру наду и за веру у бољу будућност. Тим својим особинама угодио је Троношки Родослов читавим генерацијама Срба и Словена у временима одлучних борби за српску и словенску будућност. Постао је један од најмилијих извора историка романтичара, јер је у њему по њиховом укусу српска прошлост већ била обрађена. Критичка српска историчка школа одбила га је као веродостојан извор. С пуним правом. Али ишла је одвише далеко, када га је хтела понизити и као историско дело, писано по памћењу и пуно безразложних измишљотина. Ја мислим да сам овде доказао да писац Троношког

Родослова није заслужио такво пребацивање. Још више, надам се да сам утврдио да је овај Родослов важан historiски спис у развоју српске историографије. Без њега је, то је сасвим сигурно, немогуће разумети најодлучније прелазе и најосетљивије преломе у измени историских схватања код Срба, која су утицала на целокупни народни развитак. Такав положај Троношког Родослова у развојном низу српских историских дела и дубоко родољубље његова писца, које је он умео једноставним сретствима ванредно лепо изразити, осигуравају за увек Троношком Родослову часно место у развоју српске историографије.

Љубљана, 4. августа 1929.

ПРИЛОЗИ

Прва страна Троношког Родослова у препису Јосифа Троношца

иже наважди поработила сильно и после-
днее были мои амиръ бакояра, и уже
нно доминадни трафа кози, и на томъ
мѣсту сотвори великую церковь Свя-
тыя Троицы, и тако потвержени маджаро-
ваки с тому никто противъ его Ста
Сего ради Стефана душа разори мад-
жарскія земли сильно, Славонію, Хорва-
тскую, Босну, и даже до моря и толико
утвердній бяха, яко со всѣми домами
своими поставила по краю унгорс-
кому дщерь же его единородна от-
тала за потомь Георгію, которая о-
новцетжа Стефаномъ немогла проиди
за одноми своими во унтаріи, сего
ради и нехотела ратовати Стефану
воевода, прочіа же вся тради его пат-
рила и разорила, и пригласила своеи

Четрдесетпрва страна Троношког Родослова у препису Јосифа Троношца

САДРЖИНА